

KERTÉSZETI FÜZETEK.

Dr. ENTZ FERENCZTŐL.

IV. FÜZET.

Gyümölcsészet. A szemzés. — A bogyárok. Köszméte. Ribiszke. Szamócza. Málna. — Őszi idő, és annak teendői a gyümölcskertben. Faültetés. Ősszel vagy tsvasszal ültessük-e a gyümölcsfát. — Az almafa.

Pesten, 1856.

Nyomatott Herz Jánosnál.

BEVEZETÉS.

A régi multnak homályos korszakában, Ázsiának azon boldog vidékén, hol a jámbor hit mai nap is nemünkre nézve, az elveszett paradicsom őshelyét sejdíti: élt vala egy erős és számos nép, még az eredeti szüzesség gazdag áldásaiban bővelkedő természet élvezetében.

Boldog s megelégedett lehetett volna e nép az utolsó tagjáig, ámde az embernek jobb utáni vágya még a bizonyos fokú boldogságban sem találja véghatárait; s ember és nemzet — természetétől ösztönszerűleg a haladásra, a tökéletesbülésre és a jelenleginél jobb létre törekszik: s ezen, az emberi magasztos természethez illő nemes ösztön, lakta kiválólag népünk.

tapasztalatlan, de tettvággyal telt ifjúságának keblét.

Hagyományos, mesés hírek terjedtek el az ismeretlen nyugoti országokról, mik csak növelék a vágyat annál inkább, minél csalókébb modorban tűnt fel előtte a homály rózsaszínű szürkülete.

Gyűléseket tartottak, s el lőn határozva a merész kaland: a nyugotra eső ismeretlen Europa tartományai felé indulni. Az elhatározó zajos gyűlésben a józanabbak tanácsának nem engedtek helyet, valamint a baljóslatoknak sem! mikkel a higgadt tapasztalás őket az ősi földhöz és áldásai csendes élvezetéhez lelánczolni ügykezett.

Ingathatlan hévvel ragaszkodván határozatukhoz, bucsút vettek a vakmerők édes szülőiktől, hazájok boldog földétől, engedvén — mint Oberon keringősei Húron kürtjének — a távol utáni bűvös vonzás csalóka hatalmának, s a nemzet bennök színétől megfosztva, árván gyászolta vesztésöket, de ők összeszedvén isteneiket, fegyvereik próbált vasát, hölgyeik szépeit, s eddigi hős tetteik hű osztályosait, a becses paripákat: azon kétes távolnak irány-

zák lépteiket , mely táján a napnak hazáját vélték , mivel az ott áldozik le.

Igy jelentek meg Árpád hősei Europa megrémült földjén , aligha sejdítvén hogy éppen őket szemelte ki a sors, egy idegen szent vallás, — az akkoron előttük még ismeretlen kereszténység előharczosainak.

Europa legszebb s legdúsabb tartománya kardjaik élének meghódolván , urakul fogadta be az erőteljes fiatal idegen leventéket, kik a végzet parancsánál fogva rövid idő múlva hazájok régi isteneit a kereszttel felcserélték, csakhamar megismerkedvén azon nemes , de nehéz kötelességekkel s áldozatokkal , miket az igaz kereszt az egész kereszténység üdve nevében tőlük , mint a végzet választott bajnokaitól követelt.

Eleinte csak a görög szomszéd álnok törekvéseivel szemközt kellett folyton gyakorlatban tartani hadi erejét, mind addig, míg e szomszéd romjain felemelkedő félhold, a barbár követői, a kereszténységet végpusztulással nem fenyegették.

Konstantinápoly elestével kezdett a végzet sava Árpád ivadékaira, a magyarokra nézve érvényes lenni és életbe lép-

tapasztalatlan, de tettvágygyal telt ifjúságának keblét.

Hagyományos, mesés hírek terjedtek el az ismeretlen nyugoti országokról, mik csak növelék a vágyat annál inkább, minél csalókébb modorban tünt fel előtte a homály rózsaszínű szürkülete.

Gyűléseket tartottak, s el lőn határozva a merész kaland: a nyugotra eső ismeretlen Europa tartományai felé indulni. Az elhatározó zajos gyűlésben a józanabbak tanácsának nem engedtek helyet, valamint a baljóslatoknak sem! mikkel a higgadt tapasztalás őket az ősi földhöz és áldásai csendes élvezetéhez lelánczolni ügyekezett.

Ingathatlan hévvel ragaszkodván határozatukhoz, bucsút vettek a vakmerők édes szülőiktől, hazájok boldog földétől, engedvén — mint Oberon keringősei Húron kürtjének — a távol utáni bűvös vonzás csalóka hatalmának, s a nemzet bennök színétől megfosztva, árván gyászolta vesztésöket, de ők összeszedvén isteneiket, fegyvereik próbált vasát, hölgyeik szépeit, s eddigi hős tetteik hű osztályosait, a becses paripákat: azon kétes távolnak irány-

zák lépteiket, mely táján a napnak hazáját vélték, mivel az ott áldozik le.

Igy jelentek meg Árpád hősei Europa megrémült földjén, aligha sejdítvén hogy éppen őket szemelte ki a sors, egy idegen szent vallás, — az akkoron előttük még ismeretlen kereszténység előharczosainak.

Europa legszebb s legdúsabb tartománya kardjaik élének meghódolván, urakul fogadta be az erőteljes fiatal idegen leventéket, kik a végzet parancsánál fogva rövid idő múlva hazájok régi isteneit a keresztrel felcserélték, csakhamar megismerkedvén azon nemes, de nehéz kötelességekkel s áldozatokkal, miket az igaz kereszt az egész kereszténység üdve nevében tőlük, mint a végzet választott bajnokaitól követelt.

Eleinte csak a görög szomszéd álnok törekvéseivel szemközt kellett folyton gyakorlatban tartani hadi erejét, mind addig, míg e szomszéd romjain felemelkedő félhold, a barbár követői, a kereszténységet végpusztulással nem fenyegették.

Konstantinápoly elestével kezdett a végzet sava Árpád ivadékaira, a magyarokra nézve érvényes lenni és életbe lép-

ni, s ettől fogva kezdtek ők, mint az egyetemes kereszténység felkent bajnokai és áldozatai századokon keresztül és végig a szent vallás érdekében vérezni, győzni, vagy halni, s azóta ifjaikban az ősi bajnokságot fel-felujítva, soha sem szüntek meg — habár vérezve, egyszersmind a kereszt erős bástyáját alkotni.

Az idő szül mindent, de fel is falja szülötteit! — A félhold fénylő szerencséje valahára megtörött; talán nemzetünk jobb vérébe belefult. A végzet régi határozatának, mely a magyart Európának a moslimok elhatalmaskodása elleni bástyájául jelölte ki, vége szakadt. Europa egyetemes művelődése nemzetünk hős és vérző testére, mint előőrsre többé nem szorul, s a végzet lánczaiból felszabadult erőnk szabad használatának birtokába vissza levén helyeztetve, soha se habozunk mire és merre fordítsuk ezen tekintélyes erő-összeget, hanem értelmezzük az idő kívánatait és kövessük annak intéseit. Chronos szekere, a mint előttünk elhalad, így hordja magával a világot kormányzó végzet határozatait; így földünk, valamint az egyes nemzetek fejlődő szükségeinek magvait, — de egy-

szersmind azon módokéit is, mikkel a megváltozott világ körülményeivel fejlődő új szükségek pótolhatók, és a támadt hiányok orvosolhatók. Figyeljünk azért intéseire, midőn e régi szekeres szokott gyorsaságával előttünk elhalad, nehogy más nemzetek, a jelenkor szükséges és nekünk is szánt adományait s haladási eszközeit, az idő kebléből előlünk kiragadják, s mi utóbb is azok gyors és korszerű fejlődésének csak pusztá bámulói maradjunk örökké!

Századok óta egy európai nagyhatalom sorsában osztozván, s most kiegészítő részét alkotván annak, vegyük szemügyre előnyeink tág körét, melly valamint Pygmalion holt szobra, mivelődési erőnk éltető szikrájára vár. Ezen dús, — de még pusztán heverő rónáink; — ezen gazdag, de még a tudomány világa mellett felényire sem kiaknázott hegyeink; a természet három országának ezer nevű kincsei — szemeink előtt terülnek el, mersékeltebb és kedvező éghajlat arany sugárai által körülövedzve, de mégis dermedt, és alig felőléből hozzáférhető állapotban, valamig a gyakorlati tudományok hatalma a rájuk nehezülő békókat megtörni nem fogja. Az

előttünk elhaladó idő jelvénye nem tartalmaz egyebet eszavaknál: A magyar in-
nentuli jóléte és szerencséje, a
gyakorlati tudományok szor-
galmassá mivéléséhez van kötve.

Viszonyaink legujabb fordultával, bu-
csút kell ugyan venni multunk egynémely
szokásaitól, mik egy részt az idő haladó
fejlődtenek amugy is áldozatul estek vala:
de valamint a fejlődő szüz könyezve vá-
lik el gyermeksege kedves játékaitól,
könyeit azonban az ara fátyolával letö-
rülve, nemesebb örömeiben ismét neki vi-
rul: ugy fog e nemzet is a mytho- és ar-
chaeologicus nevezetességekké vált egyné-
mely szokásaiért becserélt nemesebb élvezet-
és gyarapodott földi javakban ré-
szesülni, a megelégedés örömeiben ujonan
felüdülni, ha felszabadult s egyesített ere-
jét a nemzetiesen emelkedendő civilisatio
érdekében, a gyakorlati tudományosság
mezején felhasználni és öszpontosítani tö-
rekszik.

Gyermekeink jövődjé szélesebb a-
lapra van fektetve: a katonai, prokatori
és papi pályán kívül ezer ágazatává lön az
ut a szerencse és dicsőség temploma felé;

a nemzet tudományossága a homályos sejdítések költői teréről, a real-tudományokkal, a valódi, első szükségü ismeretek terére lépven, remény nyilik arra, miszerint dicső költőink fiai s unokái, a hasznosabb szak-irodalom pályáján fogják maguknak azon babérokat kivívni, mikkel apáik halántékaikat eddig a humanisticus tanulmányok mezején diszesíték, s mai nap is diszesítik; szóval: az idő intése, kívánsága és szüksége, azt követelik tőlünk: hogy nemzetünk szellemi fejlődésének második stadiumába lépjen át, ha boldogulni akar.

Valamint az egyénben a szellemiek fejlődési processusa bizonyos stadiumokhoz van kötve, ugy mutatkozik ugyanezen progressiv eljárás egész nemzetekre nézve is. Előbb a képzelő tehetségnek ragyogó és illatos virágai, később az emlékezet és ítélő tehetség hasznos és izes gyümölcsei foglalnak helyet. Ámde ezen fejlődési stadiumába nem egyszerűen vetette bele nemzetünket a szellemi fejlődés processusának természetes folyama, hanem szinte bele sodorta a felmerült viszonyok vasparancsa annyira, miszerint léte és boldogulhatása egyedüli horgonyát, a sürgető idő postula-

tumának tetleges és erélyes felkarolásában lelheti fel ezentul csak.

Az érdek és tárgya, mellynek szószólói vagyunk, éppen nem hypotheticus természetű, hanem a gyakorlati megtestesülés teljes erejében kerül el szemeink előtt, csak széttekinteni akarjunk.

Voltak és vannak nemzetek, kik korszakunk igényeit körülményeik és viszonyaik kedvezőbb állásánál fogva előbb felfogták, s elértvén azokat, márig az eredmények kedvezményeiben dúslakodnak. Nézzük az angolokat és francziákat s általában véve nyugoti szomszédainkat!

Elkéstünk? Asszonyoké a panasz; — hátrafelé ne hadakozzunk! A jelen a miénk: ennek s jövődönk számára készítjük a kötelékeket, mikkel a szerencsét uralmunk békóiba ejteni megkísértsük!

Ha nemzetünk előbb szétforgácsolt, hiu és alárendelt ezer ágazatu czélokra fecsérle szép erejét és tehetségeit, — öszpontosítsuk most azokat egy nagy és dicső cél eléérésére: s lehetetlen, hogy ne boldoguljunk.

Ha gyakorlati tudományokon alapuló okszerűséggel járunk el, mezei gazdaságunk minden egyes ágaiban; — ha a he-

lyesen behozott arány az erő és megmunkálendő föld közt, annak minő- és mennyiségbeli lehető legnagyobb termékenységét biztosítani fogja; ha a természetrajz bennünket azon lények oeconomiájával megismertet, miknek okszerű kezelésétől földi javakbani boldogulásunkat várjuk; ha az ez uton köztünk lábra kapható természetben bennünket a természeti testek csuda-szerű ereje és egyéb physical tulajdonságai felől felderít; ha ezen ismeretekkel egyetemben, s azok fölé építve, a szükségkép fejlődő mathesis és mechanica practicus tudománya, minden egyes ágban a most — alkalom hiánya miatt — szunnyadó szép tehetségeit népünknek felébreszti, s nyers természetményeink iparos kihasználására serkenti, és a nemzetiesen felébredt vállalkozási szellem, nem tapogatva, hanem a szakismeret lámpája mellett biztosított eredmények felé haladand: akkor bizony már fel sem foghatnók, hogy ne boldoguljunk.

A szorgalom, a gyakorlati tudományok szerencsés alkalmazása mellett, várásolta Holland zátonyait a hesperidákéhoz hasonló kertekké, s azon szerencsés

Dácia, melly hajdanta már a rómaiak alatt az akkori polgárisodásnak egyik székhelye volt, nem birná magát többé a mai civilizatio szembetünőbb színvonaláig kiemelni, talán azért, mivel a magyarok keze alatt teng?

Félre az illy leverő és sértegető gondolattal, mi reánk éppen nem alkalmazható. Megértjük mi korszakunk intéseit, s bizony várhatni is azon népfajtól, melly a végzet elsőbb és véres feladatát olly emberül és dicsően teljesíté, hogy az a civilizatio terén is a legdicsőbb eredményeket érendi el. — Ha pedig első rendeltetése óta a jelen átalakulási korszakig, felszabadult ereje irányára nézve habozván, azt alárendelt vagy ferde iránycélok elérésére forgácsolá szét: vegye azt kiki sajátos viszonyaink eredményeül, vagy azon tapasztalati közmondás egyszerű, de természetes magyarázata szerint, melly a jó bort csak azon must után várja, melly derekasan kiforrott.

De elhagyva az általánosságok országutját, térjünk vissza a hazai kertészet szerény ösvényére, közbevetőleg még csak annyit jegyezvén meg, hogy az is szinte

csak az összes természet-tudományok széles alapjára fektetve, válik képessé azon magas várakozásoknak megfeleni, miket a művelt külföldön márig betölt, s a miknek betöltésére hazánk boldogabb földjén és ege alatt, még nagyobb a lehetőség.

E magas várakozás és cél pedig leginkább a haszonkertészet terén félre nem ismerhető; mert míg az egy felől jószágaink jövedelmét tetemesen szaporítja, s más részről népünk mivelődésének és erkölcsi nemesbülésének egyik forrását képezi, egyszersmind rányomja az egész hazára a civilisatio szülte szépség képét; s akkor Tasso barátunk hiában gyászolád paradicsomod elvesztét, mert az a kertté vált Magyarhonban újból feltalálандja létét!!

XV.

A szemzésről.

A szemzés allatt értjük azon mütételt, melly szerint a tenyészelet legvidorabb korszakában, a vadoncz héja alá egy más, de rokon természetü növénynek ép s egészséges szemét ugy helyezzük el, miszerint

az — mint mag a földben — tenyészete feltételeit feltalálván, s rajta callust, tehát gyökeret képezhetvén, sajátlagos és önálló életét folytathassa.

A mivelés általános fogalmát ezen nemes, s azért kedvelt szemre alkalmazván, részesíteni fogjuk azt a vadoncz életnedvének egyetemes árában, mit akkor fogunk elérni, ha a vadoncz minden egyéb szeméit, ágát, mint gyomot tekintvén, eltávolítani, s enek következtében azt a vadoncz teljes életnedvének felhasználtatása alkalmába behelyezni fogjuk.

Ha a műtétel megtörténte után, a mivelés ezen szabályait azonnal életbe lép-tetjük, azaz: ha a műtétel után azonnal a vadoncz minden ágát s szemét eltávolítjuk, s így a nemes szemet azonnal alanya tápnedvének teljes befolyása alá helyezzük, és azt ennek folytán a rögtöni fejlődés képeségében részesítjük: h a j t ó s z e m r e szemtünk; ha ellenben a nyár közepe és utója felé szemezvén a nemes szemet, azt a mivelés fenemlitet szabályai alkalmazásában csak a következő tavaszkor részesítjük, tehát a nemes szem feletti vad ágat, vagy törzrsöt csak a jövő tavaszkor vágjuk el:

a l v ó s z e m r e szemeztünk; mert a nemes szem, ez esetben csak tavaszkor indítja meg fejlődési cyclusát, azaz: a nemes szem, a véghezvitt szemzés után, a többi vad ágbog jelenléte miatt, csak az élete fentartathatása fokáig táplálkozhatván, ki nem hajtott, tehát alva telet.

A szemzés ideje.

A tenyészélet jelenségeinek észlelése azt tanúsítja a fáknak, hogy tápnedvök keringése, leginkább a mérsékelt éghajlat alatt, két szembetünöleg és tüzetesen jelelt turnusban tünteti ki életjelenségeit, miszerint t. i. vagy tápnedvük, tehát hirtelen fejlődésük teljes árjában állnak szemünk előtt, vagy pedig álomba merülve tegnek. — Ime a szerves életben is az apály- és dagálynak nyoma! — Az első és főapály a fáknak őszszel áll be, és a téli napfordulatkor éri el tetőpontját, helyet engedvén a tavasz beálltával az első, azaz fődagálynak, a tavaszi hajtásnak, t a v a s z i d a g á l y n a k; a második apályt észrevezszük Sz. Ivánnap közeledtével; és ugyan Sz. Ivánnapkor, tehát a nyári napfordulattal éri el tetőpontját, mire a második dagály kö-

vetkezik, melly a második vagy Sz. Iváni hajtás jelenségeivel tűnik szemünk elé; és legjobban nyári dagálynak nevezetnék.

A fák ezen életrendi szabályánál fogva a pomolog, vagy akár a legszélesebb értelemben vett fatenyésztő, azonnal meg tudandja határozni, hogy melly időtájban kellessék szemezni, és mikép eljárni, hogy szemzése vagy tüstént fakadjon vagy pedig télre aluvóra maradjon. A midőn a nyári apály idejét, Sz. Ivánnap táját elértük, vagyis azon időt, mellyben az utolsó tavaszi hajtásoknak szemei tökéletes érettségüket elérték: beállott a hajtó szemre történendő szemzés legalkalmasabb ideje; mert a szem, mellyet a vadoncz visszavágása által annak tápnedve egész készletével ellátunk, a mostan nyomban beálló nyári nedvdagálylyal nemcsak rögtön kihajtani, hanem annyira fejlődni és megérni is fog, mikép a beálló tél zordonságait kár nélkül kiállhassa.

Ha ezentul, tehát julius, augustusban és—jó időjárással sokszor szeptemberben is—folytatjuk a szemzést, melly időben a nyári dagály nedv-árja már nagyobb részt a va-

doncz további fejlődésére fordítottatott : akkor a vadoncznak még mindig könnyen elváló héja alá becsempészett nemes szemünk, ugyan még elegendő tápnedvet fog találni, hogy megeredhessen, de már nem, vagy legalább ritkán annyit, — leginkább ha a vadonczot vissza nem vágjuk, — hogy azonnal kihajthasson; mi oknál fogva az, az esetek többségében, a tavaszt alva fogja bevárni.

Talán a szemzés idejére, s azon természetes és physiologiai okra nézve, mellynél fogva ezen nemesítési mód tudományos felfogását, és mibenlétét magyarázhatjuk, talán mondom ezekre nézve a kelletinél terjedelmesebben is értekeztünk, de nem ok nélkül, mi azonnal ki fog derülni

Mindnyájan, kik a fanemesítést akár nagyban, akár kicsinyben üzve, annak barátjai vagyunk, részt vettünk azon kellemetlen tapasztalásban, hogy ugyanazon egyforma vigyázat és ügyesség mellett a csontárok és némelly bogyárok p. o. a török szeder (saure Maulbeere) akár párosítás, akár szemzés útján történt nemesítésében felette kétes az eredmény. Igaz, hogy megered és ki is hajt sokszor mindnyája,

de sokszor fele sem ; némellykor csak imitt amott egy.

Okozzuk ez esetben az időjárást , a gallyak nem tudom miféle tökéletlenségét, a vigyázatlanságot a feloldásban , és tudja isten miféle más körülményeket. Természetes következése azonban e kellemetlen tapasztalásnak csak mindig az marad, hogy a csontárokknak aránylagos szaporításában és terjesztésében egyfelől hátra maradunk, másfelől pedig , hogy azok szokott sebes fejlődésük mellett is aránytalanul drágák maradnak ; mi is természetes azért , mert a tenyésztő szaporítása sikerülése felől biztosítva nincsen, s ezeket szaporítván s nemesítvén , sokszor alig rendelkezhetik néhány százzól.

Keresse kiki ennek okát nézetei szerint bár hol , mi legalább ezen okot az eddigi nemesítési eljárás tökéletlenségében véljük feltalálni , és eddigi kísérleteink folytán bátrak vagyunk, időre nézve leginkább, a szemzésnek egy más , és biztosabb eredményeket ígérő módosítványát ajánlani.

Tapasztalt dolog , hogy a nyári nedvdagály idejekor véghez vitt szemzések, job-

bára kifakadnak, és a tél beálltaig még szép hajtásokat is tesznek; de ezen tapasztalás daczára is nem igen gyakoroljuk, legalább nagyban nem — a szemzést hajtó-szemre: mert baraczk, szeder stb. gyengébb és kényesebb természetü levén, könnyen elfagy, miután őszig tökélyesen meg nem érhetett fájában.

Mi lenne már most ezen tapasztalás után a hajtó szemre való szemzésékből, ha azokat a tavaszi, tehát főnedv-dagály idejében végeznők: miután tudjuk, hogy a gyümölcsnemüeknek éppen azon osztálya könnyen megéred szemzés után, melly párosítás mellett az eredményt kijátsza. A hajtó szemre történt szemzés illy módosítása mellett, a hajtásnak fája szintolly tökéletesen megérhetnék őszig, valamint az a párosítás után is, ez idő alatt meg szokott érni. Eddigi tapasztalásaim szerint az ugynevezett török szeder (saure Maulbeeren) csak a tavaszi szemzes által szaporítható biztossággal.

A szemzés előnyei.

Valamint a párosítás és annak módosítása, a lapozás az almárookra, a csontárok

közt a szilvákra, és számtalan más fákra nézve, p. o. akác, kőrös, szil hasonlíthatlan előnnyel bír: úgy meg kell ismét valani, hogy a csontárok, és leginkább a barackneműek, török szeder, dió, platán, rózsa, a szabad ég alatt, a szemzésben, de leginkább annak fenn érintett, és lejjebb még bővebben leirandó módosításában találja legcélszerűbb s legsikeresebb nemesítési módját.

A szemzés általán véve, de kivált az aluvó szemre történt szemzés, azáltal ajánlja magát leginkább, mivel a legcsinosabb fákat adja, mert utána csak egyetlen egy nemes szem használván fel az egész alany táperezét, közönségesen egy nyár alatt 4—5 lábnyira fejlődik. A belőle növekedő fa később terem ugyan, de aztán termékenysége által helyre is pótolja fiatalságának mulékony meddőségét. A szemzés, nagyobb belü (Mark) cserjék- és fákra nézve, az eddig ismert nemesítési módok között, a legbiztosabb, ugyszólván: az egyetlen. Nagyobb és nehezebb munkához szokott kéz által, nehezebben megtanulható ügyességet kíván, mint a párosítás: de az általunk gyakorlatba vett módo ítása mel-

lett majdnem olly könnyen megtanulható és gyakorolható mint amaz.

Árnyoldalának legsúlyosbika az, hogy a nemes fajok terjesztésére nem olly alkalmas, mint a párosítás, mivel eddig csak élénk nedoforgásban álló ojtó gallyakkal vitetett véghez; minek következtében azoknak messzebb helyekre megkivántató szétküldése neheztve, sőt lehetetlenné van téve; s ennél fogva a faj- vagy próbafák készítésére, kevésbé alkalmas, mint a párosítás.

A szemzésre s általában véve a nemesítésre alkalmazandó nemes gallyak tulajdonairól.

Minél tökéletesebb a mag, annál tökéletesebb azon szervezett lény is melly belőle fejlődik. Ez olly általános, és olly tősgyökeres természet-szabály, hogy annak kivételei ugyan csak a ritkaságok közé tartoznak.

Igaz ugyan, hogy a növények, a természet ezen, ugyszólván megsemmisithetlen polypusai, — minden, még idétlen s éretlen részecskékben is fajuk majdnem egyetemes tulajdonait, már a benszülés ut-

ján magukban foglalják: de a mi a gyümölcs, tehát a magvak előállítását illeti, erre nézve csak az felelend megköztök tökéletesen célunknak, melly maga is a tökélynek — szeretnők mondani, szervezéssének — a nemző tehetségig potenczirozott fokára emelkedett.

De beszéljünk világosság kedvéért példákban.

Volt alkalmunk május közepe táján egy távolabb eső kertben lenni, hol egy előttünk egészen új és ritka szomorú akáczfát (*Robinia pendula*) leltünk. A fa gyönyörű volt, napernyő gyanánt ereszté le tökéletesen méregyeni (*symmetrisch*) arányokban és több mint ölnyi magasságról földig nyuló ágait, mellyeken a csinos levélkéket szende szellő ringatá. Ágat kértem és kaptam, de május közepe volt, és az akácz tavaszi hajtásai már arasznyiak. Párosításra későn, szemzésre korán.

Azonban a szenvedélyes fatenyésztőknek nem szab az idő határt. Haza vittük az ágat, levágtuk az idei hajtásokat eredetük első, mintegy 1–2 vonalnyi gyűrűzetéig és így egy téli ojtó gallyat alakítván belőle, mellyen csak egy két fűerettségű (kraut-

artig) idei sz. mecske lappangott, neki eredtünk a párosításnak.

Igaz, két hétig töprenkedtek ojtásim, de végtére mégis f. kadásra határozták el magukat, s jelenleg, noha piczike mértékben, de mégis a legtökéletesebb azonosságig képviselik távol eső anyjokat kertemben, lóggatván csinos ágaikat, — csakhogy még nem a földig.

Ime ez esetben ojtóágamom egyébrügy nem volt, mint egy kis idei hajtásu, tehát idétlen, melly mégis a rokon tápnedvü közönséges akáczdajkán felidült, s három hét lefolyta alatt ezen rokon, de azért még sem anyja tápnedvén, annyira megérett, miszerint saját szervezete erejénél fogva, változványa és egyénisége sajátosságait megmenthesse, és egész terjedésében kifejthesse. — És most a fennebbi periodosunk második részére a példát.

A császárkörte, a brüsseli muskotály s az almák között: a virginiai nyári rózsalma, Braddig hasonlithatlanja, már a faiskolában közönségesen terem; de nem ám mindig, s miért nem? Ha az ágat termő fáról vágjuk le, tehát olyanról, melly életnedvei s egyéb szerves részei tökélyének

azon fokáig fejlődött ki, miszerint nemcsak egyéniségének, hanem fajának létét és fentartását is gyümölcse, azaz magvainak előállítására által biztosíthatja: akkor az ojtógally, mint e tükélynek hordója és birtokosa, egyéniségének rövid idő alatt biztosított fentartatása után, fajának fentartatását is gyümölcsözés által nyilvánítandja. Ellenben később forduland termore, ha az ojtógallyat valamely időtlen fáról szedtük. Előbbi példánkban az akácznak három hétre volt szüksége, hogy időtlen rügyeit az ujonnan fakadhatás tükélyeig kiművelhesse. Valjon hány évet kíván az ojtógally, melyet valamely időtlen fáról vágunk, hogy életműségét a termékenység tükélyeig kifejtthesse? Erre egyeseken csak akkor tudnánk tüzetesen megfelelni, ha minden egyes gyümölcs-válfaj tükéletes életrendi sajátosságainak ismeretével bírnánk; s valamig a pomologia ismereteit nálunknál tapasztaltabbak odáig nem viendik, csak kitűzött célunknak megfelelőleg azt mondjuk: hogy legbiztosabban járunk el fáink mielőbbi gyümölcsöztetése dolgában, ha mindig csak jó termő, s egészséges fákról szedjük ojtógallyain-

kat. Mert meddők ugyan nem maradnak holtig, habár azokat egyenesen idei ojtványról szednők is; de későbbben termendnek, mivel időre szorulnak, hogy a termésre megkívánt tökélynek szükséges fokát elérhessék.

A szemzés mütélete.

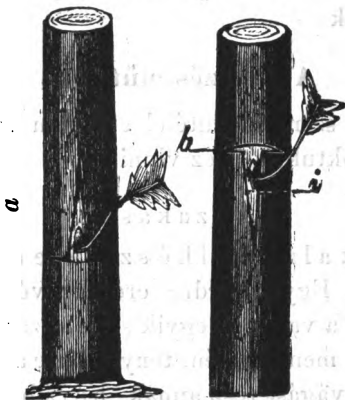
A szemzés mütélelét három szakaszban szoktuk véghez vinni.

I. Szakasz.

Az alany elkészítése a szemzésre. Egyik térdre ereszkedvén le az ember, a vadoncz egyik sima, azaz ág- és szemtől ment helyén, tenyérnyire a földtől, haránt vágást tesz annak héjába, 4—5 vonalnyi szélességben; s ennek közepétől egyenesen felfelé egy másik vágást, körülbelől egy jó hüvelyknyi hosszut, melly az előbbeni harántvágással megfordított T (J) alakot képezzen, de hasonlóképen csak a vadoncz héját hasítsa át a fájáig. (Lásd az a) ábrát).

Ott, hol ezen két vágás egymást érinti, a héj lapjai, vagy az ugy neveztetni szokott héjszárnyacsok szögletescskéit, a szemzőkés

hegyével fel kell egy kisé emelni, hogy később az elkészült szempaizsot minél könnyebben és gyorsabban alájok lehessen helyezni.

Lehet ezen megfordított T alakú vágást, az alanyon egyenesen álló T formában is vágni (lásd b) ábrát: ez a felvett szokástól függ: megeredhetés dolgában sem az egyik sem a másik mód különös és szembevető előnyökkel nem bír. Mi a megfordított J alakot gyakoroljuk, de csak bevett szokás, korántsem pedig valami különös előnynél fogva.

II. Szakasz.

A szem elkészítése.

Az ember az ojtó- ágat balkezének hüvelyk- és mutató ujjá közé veszi, úgy; hogy az ág vízirányos fekvésbe jöjjön, azon szemnek levél-kacsja pedig, mellyet a szemzésre használni akarunk, az ég felé tekintsen. Jobb kezünkben a szemzőkést (lásd a c) ábrát) fogván, elvágjuk most az

ágot függőlegesen ; ezen szem alatt 3—4 vonalnyi távolságban alkalmazzuk a kést, bevágván a héjjat a fáig, és a vágást az ág végeig huzván, mind jobbról, mind balról a szemtől. E vágások által szempaizsot nyerünk, melly d) ábránkhöz hasonlítand, s mellyet, levél kacsjánál fogva jobb kezünk hüvelyk és mutató ujjával gyengéden csavarva, fájától elválasztunk; (lásd az ábrát) d és x — a levált szempaizs belsejét mutatja.

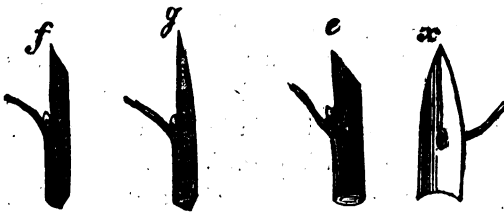
Ezen egész, igen könnyü eljárás természetesen néhány másodpercz müve, s így tehát sokkal hamarabb véghez vihető, mint sem leírható; valamint az ember sokkal frissebben tehet egy-egy lépést, mintsem valaki képes volna a lábak mozdulatait leírni, mellyek egy lépésnek véghezviteléhez megkivántatnak. Néhany percznyi gyakorlat mesterré teszen akárkit a szempaizs elválasztásában és készítésében.

De van a szempaizs-készítésnek egy másik módja is, midőn t. i. azt fájával együtt alkalmazzuk szemzésre.

Ez eljárás még a mondottnál is egyszerűbb, s mivel utána a szemzés szintolly könnyen megered, mint ha azt fája nélkül

alkalmazzuk, óhajtandó hogy ezen módosítás minél terjedtebb elfogadásban részesülne. Az eljárás mellette a következő.

Miután az ágot a használandó szem alatt 3—4 vonalnyira függőlegesen elvágtuk, elvágjuk azt a szem felett is ugyanannyira. (Lásd az e) ábrát.) Ezen körülbelül $\frac{3}{4}$ hüvelyknyi hosszú, és szemmel ellátott ágdarabocskát most ismét hüvelyk és mutató ujjaink közé vesszük a levél kacsjánál fogva, és késünket felső részének neki fogván, azt egész hosszában, és vízszintesen végig hasítjuk úgy, hogy a felsőbb fás, és belének is nagyobb része, mint haszontalan elmozdittassék. (Lásd az f) ábrát.) Felsőbb vége most egykissé még vékonyabbra faragtatik, hogy azt könnyebben a vadoncz héjja alá illeszthessük, evvel elkészült a szemzésre. (Lásd a g) ábrát.)

III Szakasz.

A szempaizsnak

a vadoncz héjja alá beillesztése és lekötözése.

A szemzőkés csontocskájával (lásd a h)ábrát) a vadoncz héjszárnyait egyiké — de éppen nem durván és feleslegesen — fel-emelvén, alájok huzzuk a szempaizsot, ezt levele csutkájánál fogva úgy, hogy annak alsó haránt széle, az alany haránt vágásának szélét tökéletesen megfeküdjje. (Lásd az i) ábrát.) Ez megtörténvén, a kötözéshez fogunk, mit gyenge és száraz háncs- (népiesen hárs) kötővel, vagy akár a kukuricza takaró leveléből csinált szalagokkal eszközlünk közönségesen. (Lásd a k) ábrát.) Ezen kötözöből egy egész csomócskát kell készen tartani, s a kötözést egyarányosan, ügyesen s többszöri ráhajtogatásokkal alkalmazzuk úgy, hogy a sebzés helye ugyan egészen, de sem a szem maga, sem annak levél kacsja be ne takartassék. Felette szorosan kötözni káros, mert megfojtja a szemet; felette lazán szintén nem jó, mert reá nem lapul jól a szem az alanyra s

meg nem eredhet. A gyakorlat csakhamar megtanít a célra vezető közép utat eltalálni.

A szemzés műtételét ezuttal előadván, el nem mulaszthatjuk, mikép a szemzésnek azon módosítását is e helyen közelebbről meg ne érintsük, mellyet mindazon gyümölcsnemüekre nézve ajánlunk, mik köztapasztalás szerint párosítás vagy lapozás után a kertész igyekezetét kijátszani szokták. Értjük a tavaszi nedvdagálylyal véghezviendő szemzést.

Kedveljük e műtételt különösen annál fogva, mert felette egyszerű; sőt fogadni mernénk reá, hogy azt akár ki is az első látásra sikeresen gyakorolni képes volna, hacsak talán a magasabb urí rendhez nem tartozik, kiket közönségesen a sok dajka, pesztonka, dada s t eff. a természetes ösztönszerű technicai ügyességből annyira kivetkeztet, hogy utoljára maguk ereje s ügyességénél fogva még ruhájukat levetni vagy azokat felöltetni sem képesek. Hogyan, tehát pénzét ügyetlensége megvásárlására költi? Költi bizony, de mivel az övé, folytassuk tovább czikkünket a tavaszi szemzésről.

Elvágjuk az alanyt egy arasztnyira a földtől, valamint azt a párosításnál tenni szoktuk, s bevágjuk annak héjját egy sima helyen, mintegy hüvelyknyi hosszúságban függőlegesen. (Lásd az m) ábrát) A szempaizs, vagy fával készül, vagy a nélkül, a mint tetszik, mert le is válik könnyen, miután a tavaszi nedvdagály teljes özönében áll. Kezelésénél a levélcsutának hiánya nehézséget nem okoz, mert beillesztése az alany héjja alá, ugyszólvan tárt kaput talál, s lekötözése az ismert ragadós papirszalagokkal történik; az alany váglapjára (l. az n) ábrát) még egy kis-ojtó viaszt, vagy akár olcsóbban, egy kis Christféle fatapaszt mázolunk, s a műtét néhány másodperc alatt végét érte.

A szemzés sikerét biztosító feltételekről.

Minden emberi eljárás sikere jobbára több, alig szembetünő kicsinységeknek pontos figyelemben tartásától tételeztetik fel: a szemzés sikere sem tér el ezen általános és practicus szabálytól. Megkivántatik azért nála:

a) Hogy az alany teljes nedvkerin-
gésben álljon, erre pedig ráismerhetünk és
meggyőződünk, ha annak héjja fájától
könnyen elválík.

b) Hogy a nemes gallyban a teljes
nedvkeringés jelei hasonlókép meglegye-
nek, a frisen levágott gally ezért legalkal-
masabb; harmadnaposnál idősb ne legyen.

c) Hogy a szemzőgally szemei tökéle-
tesen érettek legyenek; mert valamint a
mag, ha tökéletlen vagy éretlen, célra
nem vezet: úgy a szem — a magnak ezen
változott alakja — sem kelhet, azaz hajthat
ki ha tökéletlen vagy éretlen. Ne vegyük
tehát ennek következtében sem az ág al-
sőbb szemeit, — mert tökéletlenek; sem
pedig az ág végén levőket, mert éretle-
nek; kivéven őszfelé, vagy a bevégzett sz.
iványi hajtás után, midőn már az ág zsen-
ge leveleket többé nem mutat, s így végig
érett szemekkel van ellátva. Csontárok-nál,
nevezetesen a baraczk-nemüeknél, a három-
szorozott szemek a legjobbak, mert a két
szélső mint virágszem, lehull ugyan, de a
középet elfoglaló levélszem annál tökéle-
tesebb, mivel azt a természet ezen fen-
érintett virágszemek dajkájának szemelte

ki, a bölcs anyatermészet pedig hitvány dajkákat nem tart.

d) Hogy a szemzőkés (lásd az 1) ábrát) éles legyen, mint a borotva, mert a szálkás váglap meghiusítja munkád eredményét.

Az ábrán látható szemzőkés könnyűsége és olcsóságánál fogva ajánlható, (Wilbichnél Pesten 40 kr. p.) a ki különben az általunk ajánlott és szemzőcson-tocskával ellátott párosító késsel bír, nélkülözheti a különös szemzőkést.

e) Hogy gyorsan működjél. Ha a szempaizs belseje hosszas babrálás alatt a levegőn megsárgul, vagy szinte megbarnul, dobd el bátran, meg nem ered.

f) Hogy kötözésre — ha már háncscsal a régi szokás szerint akarsz kötözni — az alkalmazott háncs puha, de erős, és szalagalaku legyen. Jó azt egykissé meg is nedvesíteni, mert így könnyebben, sőt szorosabban is lehet vele kötözni kár nélkül; mert ha megszárad, ugyis megtárgul egykissé, ha pedig eső által ismét megszívósodik s megdagad, nem szorit kártevőleg, mint különben történik, ha kötözéskor egészen száraz állapotban alkalmaztatik. A felette szoros kötözés azonban, egyenes és

természetes oka annak, hogy sok szem meg nem eredett; mert ha közelebbről vizsgáljuk hogy itt mi a kötözés célja; hát reá jövünk, miszerint vele egy felől a szempaizsnak a vadoncchozi tökéletes érintkezését, más felől pedig a levegő kirekesztését akarjuk elérni. Miután pedig a vadonc héjja, a szempaizsot átölelve, a levegőnek behatását amúgy is kizárja, a kötözésnek aligha van egyéb célja, mint hogy a szempaizsnak a vadoncchozi tökéletes odalapulását eszközölje.

A szemzés kötözésére eddig használt anyag tökéletlenségéről.

A szemzés kötözésénél azt akarjuk a fennebbiek szerint majdnem egyedül elérni, hogy a szempaizs a vadoncczal közvetlen érintkezésben tartassék. Ámde kiki tudja, hogy a háncs sima, szalagalaku és erős kötözőül használható ugyan, de rugékonysággal nem bírván, s az idő hol száraz, hol nedves voltánál fogva szorosságában nagyon változván, majd a szempaizsot nem fogja elengedőképen a vadonczhoz szorítani, majd pedig az esetek többségé-

ben azt a megfojtásig is oda nyomja. Im e felette kicsinyszerü okban rejlik számtalan meg nem eredt szemzésnek egyik főoka — Gondoskodjunk tehát valami czélszerűbb anyagról, s azt aligha nem a kukoricza fosztalékban fogjuk feltalálni, melly rugékonyságánál fogva a hánconál bizonyosan többet ér, s gyengébb is levén ennél, egy két hétre, leginkább esős időben, midőn a fa vastagodni s megdagadni szokott, magában leválik.

De van még egy kötöző, mellynek már Dietrich is hasznát vette, és a melly czélszerűsége daczára is alkalmasint egyedül csak azért nem juthat közhasználatra, mivel a kertészet terén eddig közönségesen csak olly emberekkel találkoztunk, kik mindentudásuk büszke érzetében az ujhoz már csak azért is vonakodnak nyulni, mivel azt méltóságukon alólinak vélik lenni. Értem a p a p i r o s t, és pedig az erősebb, és jól enyvezett író papírt; mit szokott ojtóviaszunkkal bemázolunk, s mint tavaszkor a párosításra alkalmazandó ruharongyokat, szalag alaku szeletekre feldarabolunk. Ezen kötöző, minden kívánatunknak megfelel; s azon vesződéségtől is felment, hogy szem-

zéseiteket még oldozgatni is kénytelenitessünk; miután a papir vagy az idővel leázik, vagy a vastagodó alany által szétrepesztetik. Alkalmatlan talán ragadóssága, s igaz, hogy kezünk meg nem szépül tőle: de a ki munkája után kezét hideg vízzel tisztára mosni nem tudja, próbálja meg meleggel, és sikerülni fog tökéletesen, ha pedig nem? vigasztalja magát sorra sikerült szemzései által; s higgye meg bátran, hogy kezeinek kevésbbé szalonias volta (de tiszták legyenek minden esetre,) ötet a szalomból ki nem rekeszti, ha különben műveltségénél fogva ott helyet érdemel.

Allati vagy emberi sebet, ha fris, tiszta és éles eszközzel ejtetett, legczélszerűbben kötözünk be angol tapasztszal, azaz gummi-olvadékkal bevont selyem-szövettel; az asztalosok egyszerűen ennyvvel ragasztják össze az illy sebeket a legjobb sikerrel. A czél itt a levegő behatásának megakadályozására van irányozva, mire a jó-tékony természet, üdvös és gyógyító működésében háborítlanul magára hagyatva, azonnal és rövid időn a gyógyítást bevégezti. Illy nemü, de olcsó, és a nedvesség behatásának nem engedő szerről kellene nekünk

pomologoknak is gondoskodnunk, s a szemzés tökéletesedése nagyot nyerendene vele. Vagy talán a collodiumban készen is áll már a kívánt alkalmas anyag? alig ha nem; de várjuk be még sokáig el nem maradható olcsóságát.

Mi eddig a tavaszi szemzésnél a viaszkos papir-szeleteket használjuk, annál is inkább, mivel a szem rövid időre a tavaszi nedvdagály egész erejével kihajtván, hosszas és így könnyen károsan szorító kötözésre épen nem szorul.

A szemzés ápolásáról.

Miután már említettük, hogy a nemes szemet azon időszakban, melyben annak fejlődését óhajtjuk, azaz: hajtó szemre történt szemzéseknél, azonnal a véghez vitt műtétel után; az alvó szemre készülteknél pedig a reá következő tavasszal, — a művelés teljes mértékében részesitenünk kell; feleslegesnek látszik talán lenni; hogy a szemzések ápolását ezennel ismét kiemeljük. Mivel azonban ezen elkerülhetlen ápolásnak elmulasztása, a véghez vitt szemzések sikertelenségének egyik legközönségesebb okát teszi: hivatva érezzük magun-

kat, a dolog fonalát ismét minden részleteiben felvenni; és pedig:

A hajtó szemre véghez vitt műtételnél, vegye kezdetét a nemes szem ápolása azonnal a műtételnél nyomban, s mint e műtételnek utolsó fogása, vétessék el az alanynak a nemes szem feletti része, mintegy hüvelyknyire a nemes szem felett. A vágás rézsut irányoztassék úgy, hogy annak váglapja a szemnek által-ellenébe essék, azért, hogy eső alatt ennek lefolyása a szemet ne érje. (Lásd az o) ábrát.) Ezen kívül el kell

szedni az alany minden más netaláni ágát, sőt fejlődő szemét is kivévén az igen bővérü alanyokat, miken egy ágacskát, vagy néhányat meghagyni lehet, hogy az alkalmazott nemes szem a tápláló nedvek feleslegébe bele ne fuljon; ha pedig annak gyökérhajtásai lennének, mi leginkább szilvánál, Szent-Iván almánál és birsnél fordul elő, azokat töben el kell szedni: nehogy a nemes szemet táplálásában gátolják. Mivel a Sz-Ivánnap táján történt szemzésekör, a nyári nedvdagály legnagyobb mértékben beáll, s a

dimenzióinak sokszor csekély maradványáig visszavágott alany, maradványára nézve a csonkítlan gyökérnek, teljes tápnedvében részesül, hirtelen vastagodni kezd: szükségessé válik, szemzéseinket legalább is már 5-öd napra a műtétel után megvizsgálni mert sokszor már ez idő tájban észrevehetni a fojtásig bevágó háncs káros voltát. Minél egészségesebbek a vadoncok, minél bujább az idő-járás, annál nagyobb a bevágó háncs által okozott fulladási veszedelem szemzéseinkre nézve, mit bizony csak akkor háríthatunk el, ha vagy a szemzést azonnal megoldjuk, s azt valamellyest lazábban ismét lekötjük, vagy ha már a műtétel alatt a rugékonyabb és engedékenyebb kukoricza-fosztalékkal, vagy ojtóviaszkos papirszeletekkel kötöttünk; mert mind a kukoricza-fosztalék, mind a viaszkos papirszelet enged a vastagodóvadoncnak, s utoljára szét is reped. — Ha vad hajtások fejlődése mutatkozik, azok letépését el ne mulasszuk egyuttal véghez vinni.

Termékeny, tehát nem felette száraz időjárással, 8 — 10 napra a nemés szemek megindulnak, mire azokat a kötéstől végkép meg kell szabadítani. Vad hajtást,

vagy gazt körülöttük meg nem kell szivelni sem most sem máskor, és ha aztán egy két hétre, arasztnyira vagy szinte egy lábnyira növekedtek, el ne mulasszúk karócskához p. o. zsendelyszeletkéhez kötözni lazán, mert különben a nyári fergetegekkel járó forgószelek, sorra kidöntik azokat

Télre a gyengébb természetűeket, p. o. baracz- és szeder-féléket felkell tölteni, ne hogy száraz és keményebb fagy vagy ölmos eső az alsóbb szemekben kárt tegyen: habár a felsőbb s be nem takarható ágakat elvenné is.

Reá következő tavaszkor kitakartatnak és visszavágnak 2—3 szemre, ha télen által mitsem szenvedtek volna is, erre az évben annál szebb és egészségesebb hajtásokat fognak eresztetni. A vadoncznak a szem feletti, s eddig száradásnak indult csapja, eltávolíttatik most, és sebhelye ójtóviaszk- vagy Christ-féle tapaszszal bevonatik, hogy minél tökéletesebben s mihamarabb behegedhessen. Ez idén már karócskára sem szorul szemzésünk, mivel tavaszszál csekély terjedelménél fogva, a szélnek tartalékot nem nyújt, később

pedig az alannal már annyira összeforrott, miszerint a szél rajta többé erőt nem vehet.

Az aluvó szemre történt szemzéseknek ápolása kevesebb fáradsággal jár, mert a műtétel azon időtájban ment véghez, midőn a nyári nedvdagály a vadoncz további tökélete sedésére leginkább felhasználtatott. A nyár utója felé már néhány nap lefolyása alatt nem igen vastagszik az alany, a szemzés lekötözése a bevágás veszedelmének nincs annyira kitéve. A megoldás két hétre történhetik, rendes időjárás mellett, s az ismételt kötözés rendszeren elmaradhat; ellenben ha termékenyítő esők járnak ez időtájban, nézd meg pár nap mulva utánok faiskoládat, s ha a kötés bevágna, miglen a szem tökéletesen meg nem eredt, oldasd meg, és kötöztesd újra őket, mert különben a dézsmát kiveendi szemzéseidből a kedves háncskötőnek rugékonytalansága. Ámde ha kukoricza-fosztalékkal vagy papírral kötöztél, megkimélheted magadat ez ismételt fáradságtól. Kérdezi talán valaki ez alkalommal, hogy mikép lehet megismerni, valljon megered-e a szem, vagy sem? Erre könnyen lehet felelni:

Ha a műtétel után 6—8-ad napra a levél-csutának maradványa a szemtől könnyen, és csekély érintésre leválik; ha a szempaizs az egészség fris zöldjét mutatja; s közte és a vadoncz héjszárnyai közt a fris forradásnak, tehát a képződő callusnak jelei mutatkoznak: biztosak lehetünk a szemzés megeredése felől, s bátran megoldhatjuk azt. Ellenben ha megeredésére nézve ezek után kételkedünk, kössük meg lazábban újra, hogy meg ne csaljon: mert minél kedvezőbb a tenyészetnek az időjárás, annál könnyebben rugja el a vadoncz a reá erőltetett nemes szemet és pedig nagyon természetes oknál fogva, mert ha ez időtáiban meleg esők járnak. hirtelen vastagszik az egyénisége teljes erejében bujálkodó vadoncz, míg a nemes gally csekély és tetemesen megsérült, de polyp-természetü részecskéje — a szempaizs, — egyénisége fentartására anyi életerőt ki nem fejthet, miszerint ugyanazon idő alatt callust; tehát gyökeret képezhessen, és azt egyszerűsmind a vadoncz gyurmájába (parenchymájába) belé ereszthesse; holott a vadoncz egyéni életereje- és nedveink bőségénél fogva a rajta ejtett sebet jobbára sikere-

sebben meggyógyítani, s a nemes szemet, mint idegen testet, egyuttal eltávolítani ügyekszik.

Ha tehát illyenkor kedvelt kis habarczunkat szomorú sorsától felmenteni, és mindazon édes gyümölcsöket, mellyeket mérő számra kedves gyermekeink részére méhében rejt, a durva és rakonczátlan vaczkor erőszakoskodásai ellen támogatni akarjuk, szükséges miszerint azonnal egy friss kötőléssel részére interveniáljunk.

XVI.

A bogyárokról.

Végig tekintve a foglalkozások során, mik a haszonkertész munkásságát és figyelmét a nyár vége felé magukra vonják, egyet sem találunk nagyobb mértékben időszereinek, mint azon gondoskodást és munkát, mellyet a bogyárok épen most tőle megkivánnak; most, midőn többekre nézve köztük a legczélszerűbb elültetési idő bekövetkezett. Azért legyen megengedve, hogy közléseinkre a rendszerességnek legalalább némi köntösét öltjük, és azokról mindjárt ez alkalommal terjedtebben s a rend valamelyesti fonalát követve, szóljunk.

Bogyároknak nevezi a gyümölcsész, Tóthfalusy szerint, mind azon növényeket, mellyek gyümölcsül bogyót teremnek.

Bogyó (die Beere) név alatt értünk olly izes, husos, vagy leves gyümölcsöt, mellyben mint — szabad szem előtt — osztalék nélküli magtokban, határozatlan számu magvak rejlenek.

A bogyároknek három osztályával ajándékozott meg bennünket a természet.

Az 1-ső osztályban leljük azokat, mellyek fán teremnek: ilyen a szeder és füge nálunk, jobban délnek fekvő országokban a narancs, czitrom s t eff.

A második osztályban találjuk azokat, mellyek bokron teremnek: ilyen a szőlő, csipke-szőlő, ribiske, málna.

A 3-ik osztályban azok fordulnak elő, mellyek fűnemű (kräuterartig) növényeken teremnek, mint a szamócza, veres áfonya, stb.

A bogyárok ez osztályozásának némi futólagos áttekintése azt mutatja, hogy bennök és köztök Pomona legfontosabb ajándékait találjuk fel: értem a szőlőt és szedret, mellyeknek tárgyalását azonban más-

korra halasztjuk el, s ezért legyen szabad, a pillanat kivanatainak hódolva, ez alkalommal egyedül csak a bogyároknak azon nemeit, tárgyalni, melylyeknek mivélése körül a nyár utója felé a gyümölcsész gondja foroghat, miután a tapasztalás tanítja, hogy ezen érintett bogyár-neműek t. i. a csipkeszőlő vagy köszméte (piszke) és számcza átültetése közönségesen ez időtájban vitetik véghez: hogy pedig ezen, a mostani időben véghez viendő átültetésnek okszerűsége minél világosabban kitűnjék, alkalmat veszünk mindjárt, a fennevezett bogyárokat rendszeresen tárgyalni.

A köszméről.

A köszméte rendszeren csekély értékű gyümölcsnek vétetik; ebben van is valami igaz, ha alatta azon irgalmatlan kis tüskés bokrot értjük, mellynek apró bogyói megszedésére, egyedül csak a penitencziatartás, vagy a gyermekkor kiolthatatlan gyümölcsvágya kárhóztatja az embert.

De mi e helyett nem értjük ám az efféle közönséges köszmétét, hanem annak azon számos válfajait, mellyeket leginkább az angol kertészet szakisme rete s ügyessé-

ge, részint a mesterséges termékenyítés (Befruchtung) részint az okszerű művelés útján nyert. Ennek bokra erősebb, nagyobb s rendszeren tüskében nem annyira bővelkedő; gyümölcse pedig nagyságra, színre, és sokszor izre is kielégíti még a válogató gyümölcsbarátot is. Mivel pedig a nemesebb bogyarok új változványai egyenes sőt úgy szólván mesterséges eredménye a culturának, helyén leend a cultura hatalmáról ismét néhány szót ejteni.

A művelés csodaszerű hatalma minden, s nevezetesen minden kerti növényre kiterjeszti hatását. A művelés az, mi a vadság fanyar és vékony répájából az izes és több fontnyira növekedett altringhami murkot előállítja; ő az, melly Peru apró földi gumócskáit a gabnapótló hatalmas burgonyává, az új testamentum mannájává növelte; ő az mellybe reményhorgonyunk bizton kapaszkodhatik, midőn nemünk elszaporodásának élelmezési gondja reánk nehezül. Ő benne, magasabb eredeténél fogva, bátran bizhatunk! Mert valamint Minerva Zeus agyából született, úgy vette ő Minerva agyából — a reáltudományokból — eredetét; s mi a halhatatlanok rokonságában

részesül, nem eredményezhet egyebet, mint nagyot és dicsőt! Nevetitek talán, hogy a jelen pillanat lelkesedése néhány angol köszméte vagy számóczának mivelés által előidézett tökéletesbüléseni csudálkozásból fakad? Ne nevéssétek, mert komoly dolog forog fenn, melly aprócska példában, de fraktur betűkkel írva, állítja szemünk elé a cultura bámulatos hatalmát.

De folytassuk csak ezen elmélkedésünket, vagy akár sejtelmeinket, mellyek mint homály nélküli igazságok, és tapasztalati valóságokká alakult tények, a reál-tudományban előbbre haladt gyermekeinknek kamatozó vagyonát képezendik.

Nem emlékszünk már hogy hány éve, midőn egy francia speculans egy egészen eredeti vadságú ember-családot itt Pesten is pénzért mutogatott. Meglehet, hogy az egész, nyerészkedésre számított komédia volt: de legalább annyi igaz, hogy a vad ember-család meglehetősen játszott a szerepét. Ettek ittak a vad atyafiak nyers tárgyakat, végvonaglásban vérző szárnyas állatokat; testüket csak a nézők illedelmi igénye takartatta be velük; a hang, a táncz, a dal, s minden egyes mozdulataik, a meny-

nyire aesthetikai igényü érzelmeinket sértették, annyira eltölté minden belsónket borzalommal azon meggyőződés, melly szerint az emberi magasabb elmebeli tehetségeknek nyomát sem lehetett bennök észrevenni. — És ilyen vala a mostani ember ós rokonsága, miglen őt a civilisatio illemmel, művészettel s tudománnyal körülvéve, az egek lakói felé nem emelé.

Midőn az ember a lovat a természet kezéből átvette, millyen lehetett az? Körülbelöl olyan vagy kevésbé különb annál, mellyet mainap jobbára kimeczgelt állapotban, a magyar parasztság kezén látunk. De ki keresné mai nap a 16—17 markos nemes angol lóban azon nyomorult állat származékát, melly nagyságra a számmal határos; melly erőtlensége és nyomorultsága szégyenletében, vázának csontjait szennyes bőrével takarni alig bírja; melly azon teher alatt összeroskad, mit az angol ló erejének büszke érzetében játszva meggyőz! — S mi emelte fel e csonka fülű szamarat az állati test legnemesebb remekévé? — A cultura.

S mi alakította át az irgalmatlanul tüskés és silány termésű kis köszméte-bok-

rot, nemes gyümölcsöt termő kis fácskává? Nemde ugyanazon előttünk ismert hatalom, melly a hajdanta tuskés fajú és alávaló gyümölcsü vaczkort is, mai nap nemes küllemü és gyümölcsü fáván övelte? Mert ne gondoljátok ám, hogy elejétől s világ kezdetétől fogva az ember fia mindjárt császár-körtével és masánczki almával élt. Silány vaczkor volt biz az, mellynek csábjai Ádám apánk állandóságát tönkre juttatták, és ha a kéznek és az alaknak szépségét nem vennők fontolóra, melly e vaczkort neki nyujtotta: a jámbornak mai nap sem bocsáthatnánk meg tor-kosságát!

De ha már most a cultura, azaz: okszerű művelés mindenben, a mi él, olly nagyszerü változásokat s tökéletesítéseket képes előidézni: méltán szabad leend következtetni, mikép ugyanazon sikert lehesen tőle várni, ha azon eredménydus elveket akármi más élő lényre alkalmazandjuk, mellynek nemesbülése érdekünkben áll; tehát a liszt, olaj és festanyagokat tartalmazó növényekre: szóval mindazokra, mellyeket a gazdászat, mint hasznosokat és nélkülözhetleneket magának kiszemelt. És már most, — hogy ismét és utoljára a tuskés kis pizske-

bokorra visszatérjek: ha az okszerű művelésnek sikerült ezen — apró gyümölcs- és elég nagy tüskékből álló — bokrocskából egy nemes küllemű bokrot, sőt fácskát, és rajta galamb-tojásnyi nagyságu, s különbféle színű és ízű gyümölcsöt növelni: mi nem fog válni a gabna- és a gazdaság egyéb növényeiből, ha egyszer nemünk azon meggyőződésre fog vergődni, hogy a tudományokon alapuló gazdaság a világ első, vagy legalább legszükségesebb, leghasznosabb gyakorlati tudománya! És e meggyőződés be fog következni akkor, ha a természettan népszerte elterjedve, minden egyes gazdával, az általa művelt növény életrendi természetét tudományosan megismertetendi, — a vegytan ezen növények tápszükségletének tudomány szerinti elkészítését s alkalmazását; a mértan, a technologia általános felvilágosításai, a föld czél szerű elkészítését és az élősdi növények kiirtását, s minden egyes gazdasági eljárást egyszerűsíteni fogja. Akkor elérendjük azon boldog korszakot, melly a culturának eddig alig sejdithető csudáival meg fogja ismertetni nemünket; és ezen korszak leend az, melly összes földünk ter-

mékenységét jobban gazdagítandja, mint ha Columb és Magellan újabb felfedözésekkel tágasbbítná annak területét.

Részben kitártam evvel, mi szivemen fekszik, és most ismét nyugodt lélekkel s némi rendszerességgel a köszmétékhez fordulok.

A mai köszméte, mint az okszerű művelésnek egyenes szüleménye, színre négy változatban fordul elő. Vannak sárgák, veresek, fehéresek, és haragos zöldek; a lakra ismerünk egészen gömbölyűeket, pete- és körte alakúakat: ezek ismét szőrösök vagy simák, érés-időre egymástól eltérők, és végtére izre különbözők. Világos, hogy ezen öt különböző jellemnél fogva, ha a tenyészet különbségét számítás alá nem vesszük is, a válfajok majdnem a végtelenségig szaporíthatók, valamint ezen végnélküli elváltozást a kertiszegfü- vagy györgyikénél már csak a sárga, fehér és veres szín után is tapasztaljuk: s azért is találjuk leginkább az angol és belga jegyzékekben a köszméte változványait is százszámra felsorolva. A lények szükségtelen szaporításának barátjai épen nem lévén, a mennyire a köszméte vál-

fajait eddig ismerjük, csak azt mondhatjuk, hogy 10—20 válfajjal a közönséges kertbarát váltig beéri, míg a gyűjtő és buvárkodó pomológ, mesterséges temékenyítés és folytatott okszerű mivvelés útján, a válfajokat részint szaporíthatja, részint folytonos észlelés alatt tartja, azért, hogy az ismerteknél jobbaknak felfedezése esetében, a nagy közönség készletét e nemben valódi haszonnal bővitse.

A köszméte, s általában véve a bokrok tenyészeteti sajátosságairól.

Minden bokor-idomu növény, ha egyszer helyén megerősödött, gyökerének nagyobbodó terjedelménél fogva, új meg új gyökérhajtásokat fejt ki, és faja szaporításának ezen ügyekezését annál nagyobb mértékben nyilvánítja, mennél nagyobb álló helyének tápkészlete. A bokrok ezen életrendi tüneményének két okát lehet sejtíteni, — egyikét abban találván fel, miszerint a bokor ez uton a természettől meghatározott magasságai terjedésénél fogva, életerejének feleslegét a szélesbrei terjedésre használja fel, s egyszersmind faja

szaporítását eszközöli; a másikat pedig abban, miszerint fájának fenntartását a magvak, tehát gyümölcssei termése által is biztosítja. Tapasztalás dolga azonban, hogy a bokorféle növények gyümölcszeit leginkább vagy egyedül csak fiatal hajtásaihoz hozzák; szükséges ennél fogva, hogy ezeket gyöknevelés útján folyton megújítsák. Innen van, hogy a vadon tenyésző bokrok új meg új csirtagokat eresztenek, mellyek fejlődésével az anya meődőségnek és száradásnak indul; de a művelés alatt állók is, mint a köszméte, ribiszke stb. csak leginkább fiatal fájukon teremnek: tehát mind a természet, mind az okszerű művelés feladata a körül forog, hogy a bokornövény fiatal hajtásokkal folytonosan el legyen látva.

A bokrok ezen életrendi észleléséből corollariumként folyik:

1) Hogy azoknak természetszerű szaporítása vagy egyenesen gyökérhajtásaik, vagy gondtal lehajtott, földdel feltöltött, s így könnyen meggyökerezhető ágaik által eszközölhető.

2) Hogy minő- és mennyiségre kielégítő termékenységüket csak akkor érhetjük

el, ha őket vén fájoktól megszabadítván, a fiatalnak természetes bő termékenységet gyámolítjuk. Ime a természet intése, melly tudományos oknál fogva a szőlőnek, mint bokornak, okszerű miveltése- és metszésére a nyílt titkot magában foglalja.

3) Következtethető továbbá a bokrok életrendi észleléséből, hogy belőlük meglehetősen magasságú fát is lehet alakítani, mit a természet, kedvező körülmények alatt maga is véghez visz.

A fa, a mennyire benne az egyéni tenyészet összes ereje egy törzsre összpontosítva van: összehasonlítva a bokorral, szemünk elé a tenyészeti tökélynek magasabb fokozatát állítja. Már pedig, ha esetleges kedvező körülmények is alakitnak a vad természetben a bokorból fát, magából következik, hogy ugyanezen faalakítás, az okszerű miveltésnek még inkább sikerülni fog.

Lehet e szerint a köszmétét is fa alakban, és pedig mind formára, mind a gyümölcsök kifejlődésére nézve, a legjobb sikerrel előállítani. Az illy fácskáknál egész 3—4 lábnyi törzsöt képezhetünk, mellyet — eleinte legalább — karó mellett kell

növelnünk, hogy egyenesen nyulják fel. Fő-kellék az illy fácska növelésében, hogy a folytonosan fejlődő gyökér-hajtásokat letisztogassuk, mi igaz, hogy eleinte némi bajjal jár. A közönséges köszméte, mit egyenesen tapasztalás után mondhatunk, fává növelve, gyümölcseiben tetemes nagyságot fejt ki, főleg ha tápanyagban — tehát elégséges portrágyával, minden harmad évben ismételt trágyázásban — szükségét nem szenved, vagy ha minden harmadik évben ujonan elültettetik, és elvénült fájától megtisztittatik. Ellenben a leghiresebb fajta angol köszméte is végkép elsatnyul s a leghitványabb piszkévé fajul, ha azt a szorgalmas mivvelés ápolásától megfosztják. Csak az okszerű kertésznek lehet szép köszmétéje, vagy akár mi boggyárféle s más gyümölcse. — Természetes. — Hiszen jó lova is csak azon gazdának van, a ki azt jól tartja!

Világos a mondottak után; hogy annak, a ki válogatott szépségű és nagyságu angol köszméte-változványokat akar kertjében birni, korántsem elég még, hogy a-

zokat magának valamelly jobb hirü fanöveldeből megszerezze ; mert ha azokat ott, mint közönségesen történni szokott, rabatszegélyül sorsukra bizza; bizony öröme bennük sokáig nem igen leend, mivel álló helyük tápkészletét felemésztvén, 4—5 évek lefolyta után annyira elbokrosodnak, s elvénült fajuk annyira elszaporodnak, miszerint a mivélés minden nyomából kivetközve, azt többé gyümölcseikben sem igen fogják mutatni. De ezen teljes elkorcsodáshoz még más okok is járulnak, t. i. belopódzik a tuskével védett pizske-szegések közé a perje és taraczk, s elszaporodván köztök, rövid idő mulva a vadság képét öltik az egész ültetvényre. Az illy vadságnak indult ültetvényben aztán, a hernyók és különféle férgek serege üti fel tanyáját, s mire a különben is hitvány gyümölcsnek érés-ideje bekövetkeznék, pusztán állnak a bokrok, s egyebet sem látni rajtok, mint leaszott izetlen bogyókat, tuskét, és undok hernyót.

Ha tehát a köszméte után valóban a maga nemében meglepő szépségü gyümölcsöt ohajtunk : részesítsük azt folyton azon feltételekben, miknek következtében az

angol és belga, a silány piszkéből nemes gyümölcsü köszmétét teremtett; és ha kezeink alatt elsatnyul, ne keressük a bokorban azon okot, melyet csak minmagunk hanyagságában találhatunk fel.

Jó föld, átültetés minden 3-ik évben, vagy helybeni trágyázás, ritka ültetés, fa-alak, és végtére az elvénült fának eltávolítása, azon feltételek, miknek megtartása, a köszméte- és ribiszkénél, a jó eredményt biztosítja.

Átültetésük legjobb ideje.

A gyümölcsök előállítására, tehát a faj biztosítása, avagy örökösítése képzeli úgy szólván a szervezésnek alantabb fokain álló növények többségénél, létezők egyik célját s határát, míg szervezetök hamvaiból a magvak útján folytatják Phönixként életüket. — Így indul az enyészetnek az élelmet nyújtó gabnaneműek-, s az érzékeinket kecségtető mezei és kerti virágoknak azon serege, mellynek rövid életpályája egy kurta nyárhoz van kötve, mihelyt fajának létét, érésnek indult magvában biztosította. — Így adják át az enyészetnek az élő növények szervezetök azon részeit.

miken virágaikat és gyümölcseiket kifejtették, mihelyest magvukat megérlelték. Magasabb foku szervezetüknél fogva mindazáltal, gyökeik épségét hosszabb időre fel tartják. — Így, ha nem is hal el, de ellankad életjelenségeiben az élő növényekkel határos bokor, idősebb hajtásaiban, és vagy épen nem, mint a szőlőtő, vagy silány gyümölcsöt terem elavult faján, mint a köszméte, ribiszke és számtalan más bokrok, melyek bennünket e helyütt nem érdekelnek, ha ezen, — a természet rendje szerint, csökkent életerejü s elvénült — hajtásoktól őket meg nem szabadítjuk. — Így látjuk a növényi szervezet legmagasabb tökélyének hordóinál, a gyümölcs- és egyéb fáknál is, hogy azok gyümölcseik, tehát magvuk érése után ellankadnak s a téli pihe-
nésnek már némi fokát öltik fel. Azért hullatja a cseresznye, a koránérő nyári körte korábban lombzatát, mint a telelő alma, körte stb. Az Aloe, a Fourcroy (aloe-féle növény) egy hosszú századon végig fejlődik és nő, s egyszeri virágzása, tehát magvának kifejlődésébe belevész.

Ezen, talán nem alaptalan észleletek és abstractiók folytán világos lesz előttünk,

hogy mikor kelljen valamely növényt legok- és természetszerűbben átültetni? Ezen időszak, melyben a növény az átültetés erőszakát legkönnyebben eltűrendi, más nem lehet, mint ugyanaz, midőn nedvforgásának özöne, s az élet jelenségeinek ellankadása beáll tehát gyümölcseinek megérlelése után legtöbbször, de főleg a bokrokknál.

Augustus vége felé s september elején, midőn az éj hosszabbodik és hűvesül, midőn már kevesebb öntözés után is, a föld a nedvességet jobban megtartja: kapjunk a köszméte átültetésébe, ha azt bokor-alakban tenyésztjük, mert a fácska-alak mellett elkerülhetjük az átültetést, miután azt helyben is könnyen sikerül új tápkészlettel ellátni, s töve környékét tisztán tarthatván, a hernyók pusztításától is megóvhatjuk.

A köszméte-bokrokat az átültetés alkalmával szétszedni nemcsak lehet, de kell is; a vén fát, ha volna még, el kell távolítani. Valahány gyökérrel ellátott gyökékhajtása van a bokornak, ugyanannyi új bokrot kaphatunk; a silányabb gyökérzetűek is könnyen megerednek, mivel a köszméte, valamint minden lágyabb fajú és bővebb

bélü bokor, kedvező körülmények alatt dugványról is megered

Mondók, hogy a köszméte átalán véve számos gyökajtásai, sőt dugvány által is könnyen szaporítható: ámde erre nézve még is a legnemesebb fajok sokszor kellemetlen kivételt tesznek; mindazáltal könnyen segíthetni a bajon, ha a gyümölcsök megérése után, tehát július közepe táján, az ágakat lebujtjuk: mire azok, néha egy kis vízzel segítve, őszig meggyökereznek, s így szaporításra alkalmasakká válnak.

Mondók továbbá — de az illy igazságot kétszer sem felesleges elmondani — hogy az újabb időkbeli nemesebb és nagy fajta köszméték, egyenesen és egyedül csak a szorgalmas mivélés eredményei: s azért kedves földim, ha a hires és galambtojásnyi angol köszméte kezded alatt pár év múlva apró kis piszkévé fajul, más mondása nélkül is könnyen megértheted, vajjon kiben és miben keressed az okát.

A szép köszméte barátját mi sem kedvetlenítheti el nagyobb mértékben, mint egy zöld és hol sárga, hol fekete pettyegésű-hernyó: melly boszantó, de csodálatra méltó telhetlenséggel, és borzasztó

mennyiségben pusztítja a köszmétét és ribizskét. Ezen pusztításnak legsikeresebben elejét vesszük, ha szóban forgó bogyárainkat fácska-alakban míveljük; a bokor alakú mivélés mellett pedig szükséges, hogy a bokrok lehullott leveleit, a föld egy két hüvelyknyi rétegével együtt, minden ősszel eltisztogassuk, s a hernyótojás ezen fészket vagy elégessük, vagy a kertnek valamely félreeső helyén jól mélyen eltemessük. Illy tisztogatás azonban csak akkor fog várakozásuknak megfelelni, ha bokraink tövéhez tökéletesen hozzá lehet férni, és ha azok taraczkkal be nem gyöpösödtek.

Mellőzzük ezuttal az egyes köszméte válfajok részleteibe bocsátkozni, miután ugyanannak számos angol és belga változványokat csak most vettünk kísérlet alá; feltartván magunknak alkalmilag e hiányt akkor kipótolni, ha effelöli kísérleteink eredményre vezetendnek; mi legalább is egy két év múlva fog bekövetkezni, addig pedig eleget tenni vélünk, ha a kertkedvelő közönséget megnyugtattjuk arról, hogy a lajstromunkban elősorolt 20 válfaj, jó mivélés mellett, nagyságra és szépségre minden várakozásunknak megfelelni képes.

Ribiszke.

A görög szigetek szerencsés éghajlatu csoportozatja, valamint sok más hasznos és disznövényeknek őshazája: ugy a ribiszkebokrot is vadon termi meg, s innét vevén eredetét, a 17-ik század elején kezdte meg a gyümölcs ezen neme is Európa többi tartományaiiba való átköltözését.

A kertészet azonban itt sem elégedett meg a természet plántálta egyszerű adománnyal, szerencsésen kísértette meg azt a nemesség és tükély nagyobb fokára emelni. És ime ismét a cultura hatalma; mi a puszta természetnek, Hellas derült ege alatt önerejénél fogva nem sikerült, azt kivivta az ember szorgalma, az angol gőz és ködlepthe mostoha földön.

Annak, a ki ezekre azt mondhatná, hogy a ribiszkével és annak tökéletesítésével keveset gondol, mi ismét egész komolysággal azt feleljük: hogy a ribiszke bogyót termő bokor is olyan, mint a szőlőtő; ha pedig a szorgalmas és czélszerű művelés, a kevésbbé kedvező éghajlat daczára is, a ribiszke bogyói és fürtjei nagyságára, színére és ízére nézve szintolly kedvező

változásokat volt képes előidézni: mi nem válhatik a szőlőtőből hazánkban, ha egyszer a magyar, már eredetileg nemesebb és szakismerettel válogatott fajait, az angoltól kölcsönzött szogalommal és okszerűséggel mivelendi! Hej bár ürithetnék én is még, mint nemzetem potenczirozott szorgalmának eredményéből, az eddigi jóságuk quadrátjára emelt magyar boraink nektárjából egy két poharat, azon derék honfitársaim egészségére, kiknek sikerülend az emelkedő nemzeti szorgalom útján, még apáinkénál is nemesebb bort természeteni

A ribiszke valamenyi változványai-
ban, művelésre és szaporításra nézve ugyan-
azon szabályoknak van alája vetve, miket
már, a köszméről értekezvén, előadtunk;
még azt leend érintenünk szükséges, hogy
a ribiszke bő termékenysége, és a konyha
körüli széles haszna tekinteténél fogva,
még jobban megérdemli a termesztést, mint
a köszméte; s hogy gyümölcsének haszná-
latára nézve, még néhány észrevételt te-
gyünk.

A szorgalmatos házi asszony, eddig
sem mulasztotta el nálunk a ribiszkének
ozukorráli befőzését, mert a sárga baraczk

nem diszlik minden évben ; — Somogyban sem lakik minden ember, hogy somhoz férne ; a rózsabogyó (ugy nevezett Hetschepetsch) befőzése pedig, magvai miatt sok vesződséggel jár, s a magyar gazdasszony közönségesen tüzről pattant: természetes tehát, hogy a türelemfü magva benne nem igen verhet gyökeret. Ennélfogva ribiszkét főz be bőven, noha több czukrot kíván, mint más befőzött ; de hagyján, hiszen van a kalmárnál, és maholnap nálunk ugy is már olcsóbb lesz a czukor a kenyéرنél. De édes szép, s ennek következtében kedves házi asszonyom, nem elég ám csak paszítá-ra való édességes nyalánkságról gondoskodni: hanem beteg is fordul elő a háznál, s mig ritkás népességünk mellett bozótos földeinkre nem szorulunk, vagy mig terméseink szokatlan és váratlan árával megelevedve, a levegőt és földet javító drainage hírével sem igen gondolunk: addig kedves háziasszonyom, váltólázás betegeink száma évenként ezernyi ezer leend, s ezek mindannyian az orvostól várják gyógyulásukat.

Tisztelet, becsület a férjfi főztének, készüljön az akár a vegyész, akár a sza-

kács által, jó is az a borkő vagy Hallerféle savany, vagy akár a pezsgőpornak szén-savat fejtő olvadéka: de jobb, kellemesebb, s ezért hathatósabb mégis mindeseknél azon ital, mellyet a ribizskének cukorral befőzött levében friss vízzel feleresztve, a gyengéd gondoskodás a beteg számára készít; mit szép kezek nyújtanak neki száradó és epedő nyelvét hűteni; mit a patika ideg-lázító büze, hatásában meg nem csökkent, s mi után reszkető kézzel ösztönözrileg azért is bizalommal nyúlunk, mivel beteg éltünk javultát méltán ugyanazon kezekből várjuk, mikből azt valamikor ajándékol vettük.

Ribizske a kertnek minden sarkában terem, bőven azonban és szebb gyümölcsöt fog teremni akkor, ha czélszerű művelésben részesítjük. Ritka család, leginkább az alföldön, mellynek egyik vagy másik tagjánál a váltóláz évenként be nem köszöntene: de ennek következtében ne is legyen családanya, ki a ribizske levének befőzését elmulasztaná, mert ha kedvező szerenese mellett egyik vagy másik évben betegje nincsen, eláll az évekig romlatlanul, ha jól elkészült.

De mivel már a ribiszke gyümölcseinek a ház körüli használatáról néhány szót a házi asszonyhoz intézék, legyen szabad ez érdeemben a házi urhoz is fordulnom. És pedig szólok a ribiszke-bor készítéséről, noha surrogatumokat ajánlani nem kelene ott, hol a jónál jobb, eredeti s valódi borokban szükségét úgy sem szenvedünk. Van azonban sok kert-birtokos, kinek szőlője nincs, s kinek ártatlan élvezetet vélnünk nyújtani, midőn neki alkalmat adunk, hogy a ribiszke és köszméte gyümölcseinek feleslegéből, egy a Madeira borhoz hasonló italt készíthessen. De lássuk mikép.

Végy 8-itzce ribiszke- és ugyanannyi köszméte-mustot, és keverj közéje 16 itcze vizet és 10 ℥ czukrot; e keverék tiszta hordócskába töltetvén, jó pinczében a szokott forrásnak engedtetik át: mit bevégezvén és megtisztulván, más hordócskára huzatik le, hozzáadván most 3 itcze jobbféle pálinkát. A hordócska, melly a pálinka-adalékkal, lassu forrásnak indul, telve legyen, szája jól beveressék, s 3 hónapig meg ne zavartassék. Ezen idő eltelte után palaczkokra fejtetik le, ezeket azonban se lefektetni, se leszurkolni rögtön nem kell,

nehogy a még be nem végzett erjedés azokat szétrepessze. Későbbben leszurkoltatnak a palaczkok, de jó hüvös pinczét kívánnak, mert különben szét pattognak.

Sok borhoz értő ember, spanyol bor gyanánt itta nálunk a ribiszke és köszméte levének e fentebbi készítményét, s a ki nek az illy ártatlan tréfa inyére van, kövesse példánkat.

A ribiszke, változványaibann különbözik színre, nagyságra és izre. Színre van veres, fehér és feketés. Izre legszeledebb és kedvesebb izü a fehér; a veres vadabb savanyuságú, a feketés pedig izére nézve majdnem a fenyőmagét közelíti meg, s ezért ritka ember előtt kellemes. Van különben egy feketés válfaj, melly izének kedvességénél fogva is ajánlja magát: de ezt magunk is csak a külföldi lajstromok után tudjuk, s azért hozattunk is, szerzendő tapasztalás kedvéért egyenesen az illyféle bogyárok classikus földjéről, Londonból, a híres Lee urtól egy egész gyűjteményt tavál, mellynek terméséről majd akkor szólandunk, ha azt a maga tökéletességében élvezni fogjuk, addig csak azt mondhatjuk, hogy nagyságra és szépségre

valamennyin kitesz, az úgynevezett cseresznye-ribiszke, melly ha trilage mellett, jó földben, és szorgalommal miveltetik, a cseresnye nagyságát csakugyan el is eléri.

A számóczáról.

Valamint a martiusi ibolyában a tavasz első virágát s hirnökét, és annak fakadtával ujonnan kizöldülő reményeinknek zálogát szoktak köszönteni: úgy hirdeti a számócza, mint az évszak első gyümölcse, a reményeink beteltelevel járó nyárnak kezdetét.

Ibolya és számócza, évszakaitoknak ti kedves hirnökei, üdvözöllek benneteket egyszersmind, mint az emberi sziv vágyai fokenkénti emelkedésének jól sikerült képviselőit!

Szerényül, mint az egek kékje, mosolyg az ibolya kékjéből az ártatlanság angyala, melly előtt az ifju és fejlődő szüz elragadtatással, de egyszersmind kielégített kebellet megáll, boldognak érezvén magát, hogy a kedves virág ártatlansága színéhez, még az illatkedvessége is járul. De nem úgy a számócza előtt; mert csak állítunk őket az időnek pár hó-, személyük-

nek pedig pár évvel továbbra haladt fejlődésével az érett szamócza elé, és tekintsünk most vágyaikra nézve veséjük redőibe; a szerelem piros színe, kihívó illat, a felséges zamat és édesség, ösztönszerű homályos, s ép azért annál csábítóbb érzete a szem és orrnak élvével többé ki nem elégíthető; mert a fellázadt érzékek mámorából egy zavaros gondolat kap erőre, melly vissza nem utasítható vágygyá alakulván, így hangoztatja magát: ha török ha szakad, e felséges teremtmények enyimnek kell lenni!

Illyféle psycholog magyarázat járt körülbelől eszemen végig, midőn pár év előtt szamócza-éréskor egy holdvilágos éjszaka után, orozva leszedett szamóczagyam előtt fejkavarva tünődtem. Persze, hogy az illy psycholog magyarázatokra csak akkor nyertem időt, miután — mint becsületes magyar ember — előbb jól nemzetiesen expectoráltam volna magamat. Igaz az is, hogy az első haragos felinduláskor csaknem kapát ragadtam, kivágandó az egész ültetvényt gyökerestől, hogy az efféle boszszuságtól magamat jövőre megóvhassam; míg végtére mégis csak a jó-

zanság kibékítő sugalatának engedék. De volt is ám baja e sugalatnak keresztül vágni, mert folyton az efféle kérdések faggattak: De, hát azért termesszek én Angolországból, egyenesen a híres Lee-től rendelt számóczát, mellynek minden egyes megfogamzott plántája ide Pestre állítva majdnem egy shillingembe (30 pkr.) került: hogy azt olly idioták felemészik, kik még azt sem tudják, hogy a számóczának ezen válfaja, nemének hányadik osztályához tartozik; vagy kik az illy ujdonság becsét felfogni sem képesek? — S így tehát érdemes sem leendő számóczát természetni, ha más fogja éldelni annak gyümölcse javát; én pedig azt meg nem őrizhetem, mert a kerítést átmásszák, a kutyákat, ha mással nem, ludfertálylyal némitják el, s minden számócza-ágy számára különös pásztort csak nem állíthatok?! Azért legjobb lesz ki vele a kertből, magyarnak a számóczája erdőben terem, mert nemesebbnek élvezetére még polgárosodásilag nem érett meg.

Uraim! dühös jószág az ilyen pomologféle ember, mikor valamelly kedveltjének várva várt első gyümölcset amugy vé-

letlenül orra elől eltakarítják: de ha hivatásának nemesebb célját felfogni képes, illy kellemetlen esetben is az emberi első és természetes indig nationak lecsillapultával eltalálja végtére az utat, mellyen célját el nem tévesztheti. Mi legalább a következőket választottuk.

Reánk érett az ősz; számóczáink többféle változványai, a sarjadványok után a számtalanságig elszaporodtak. Megkináltuk velök szomszédainkat, elmodván egyszersemind nekik, hogy mikép bánjanak azokkal. Többen elfogadták a palántákat szívesen, elültették, és dajkálják őket szorgalmasan, s bővelkednek mai nap számóczában — és meghagyják nekünk csősz nélkül is a magunkét.

A villám lecsapásait meg nem akasztja sem a káromkodás, sem az imádság; még a physica legsikerültebb magyarázata sem egyenliti ki kárunkat: s csak Franklinnak sikerült annak hatalmát megakasztani. Tehát villám-háritókat gyümölcskertjeinkre nézve is!

Legyen kinek kinek, és nem fogja kívánni a másét!

Mivel pedig jó és rossz szomszédainak egyforma készséggel elmondám, mit a számócza szerencsés művelésére nézve tudtam: fogadja annak ismétlését tisztelt olvasóm is a következőkben.

Vannak, kik a számóczának, valamint az az őserdőben a természet keblén előfordul, több fajait előszámlálják; mi azonban a rövidség kedvéért, csak a két legközönségesebbet említjük fel, mivel meggyőződésünk, hogy azokat köztünk kiki ismeri. Ismerjük t. i. mindnyájan az erdei kis haragos-piros számóczát, és a nagyobb, de rendszeren csak a napos oldalán piruló csattogót.

A kis erdei számócza (*fragaria vesca* Linne, Gemeine Wald-Erdberen) haragos zöld, szőr nélküli levelekkel, rövid levélkocsánokkal, és hátra álló gyümölcs-csészével fordul elő. Egyes gyümölcsei nem fürtökben, hanem egyes gyümölcs-csupkákön (*Fruchtstiele*) mutatkoznak. Édes, olvadó húsu. Érett gyümölcse haragos piros, apró, meztelen, kis, sárgálló magvait a felületén hordja, a miről könnyen, és gyümölcse sérülése nélkül levehető. Illatja minden más számóczáét felülhaladja,

és érettsége főfokán a kacsáról leesik, és hamar rothadásnak indul, a miért épen nem tartható. A lapályos erdők szélein, a nedvességet jobban tartó harasztföldben, diszlik leginkább. Harasztföld pedig csak ott tartja jobban a nedvességet, hol az folyton a napnak kitéve nincsen, s ezért szedjük félig növesztett és változékony árnyéklatu vágsókban a legszebb erdei eperet. Érésre első az erdei eper. Nevezetes nála és változványaiban még az is, hogy ezek közt több olyanok is előfordulnak, mik meddő virágokat is szoktak hozni.

A szamóczának előttünk ismeretes második ősfaja: a csattogó (*fragaria collina*, Pröbstling); világosabb zöld, rendszeren szőrös nagy levelekkel és levélkacsokkal. Gyümölcsészéje feláll, gyümölcse attól nem válik el, és ha érett korában tőle némi erőszakkal elválasztatik is, husának egy kis maradványát ott hagyja rajta. Színe érett állapotban sem tökéletesen vörös, sőt árnyéknak fordult oldala sokszor egészen fehér. Formája hosszukás, szögletes, kacsja felől hizottabb. Husa keményes, szamatra a maga nemében páratlan jószágú, és tömöttebb, keményes (azért csat-

tozó) voltánál fogva ezen szamócza minden változványaival együtt hús helyen, tovább eltartható mint az erdei szamócza-félék. Egy virágszáron több elkülönözött csutáju nagyobb virágokat, tehát gyümölcsöt is hoz, mellyek ha le nem szedetnek, a száraikon asznak el, de le nem hullanak. Meztelen magvaikat hasonlókép a gyümölcs felületén, vagy felületes kis sejtekben hordják. Szárazabb, napsütötte dombokon is előfordulnak, sőt kőporladék közé is leeresztve gyökereiket, diszlenni szoktak. Érésre a csattogó szamóczák későbbiek.

A szamócza tenyészeti sajátosságai közé tartozik, hogy az anyatók, saját kiképzettségökhöz mérve, több vagy kevesebb futványokat bocsátanak, mellyekből mindenik 10—12 hüvelknyire gyökeret eresztvén, új plánták képződnek, miknek erősödtevel még ugyanazon nyár folytán, új meg új futványok eredvén, roppantul elszaporodnak.

Hozattunk Erfurtból most két éve egy tuzat góliáth-szamóczát. A 12-ből kettő fogamzott meg, mert félszáraz állapotban kaptuk kezünkhöz. Taval sinylettek, és sem gyümölcsöt, sem hajtványokat nem bocsátottak. Az idén galambtrágyával segítve,

mintegy 25 gyümölcsöt hoztak, mellyek nagyságra, szépségre és jóságra mindent fölülmultak, mit eddig szamóczában gyönyörút láttunk. De hát még mi lett volna belőlük, ha a futványokat elszedettük volna? Mi azonban gyümölcsük után is vágytunk, s egyuttal szaporítani is akartuk a nemes fajtát, mi 160 ép egészséges palántáig sikerült is, mellyekből a jövő évre már az egész magyar kertkedvelő közönségnek szolgálhatunk.

Kitetszik ebből, hogy a szamóczát ezen hajtványai utján legjobban lehet szaporítani: de egyszersmind az is sejdithető, hogy a hajtványok illy temérdeksége által az anyatövek erejökéből kifogyasztatván, termésük minő- és mennyiségére nézve megcsökkennek. A ki tehát szép gyümölcsöket óhajt, tartsa meg szamócza-ültetvényeit teljes erejökben, és szedesse el legalább is minden második hétben a futványokat, míg a gyümölcsök meg nem érnek: hogy az anyatök ösazes ereje a gyümölcsök tökéletesbülésére használtathassék fel. Gyümölcs-érés után lehet azon fajoknál, miknek szaporítását óhajtjuk, futványokat eresztetni: de a miknél ezt nem kívánjuk, azoknál gyümölcs-

árás után is folyton szedessük el a futvá, nyokat, mi okvetlenül a gyümölcsök növekedő szépségét a jövő évre biztosítja.

A számóca a mondottak után, hasonlóképen azon növények egyike, mely rövid idő alatt a productivitás roppant tanúságát adja: minek következtében a földet természetesen rövid 3 év alatt ki is meríti. Szükséges tehát, ha jó termő ültetvényeket akarunk birni, hogy számóczáinkat minden harmadik évben ősszel, vagy legalább a reá következő tavasszal, újból elültessük. Lehet ezen ültetésre a jó gyökeres hajtványok palántáit alkalmazni, vagy pedig a széjjel szedett anyatöveket is, mert ezek, ha a futványaiktól rendesen megtisztítottak, gyökérhajtásaik utján amnyira meg szoktak gyarapodni, miszerint legalább is 7—8 külön való gyökeres részekre eloszthatókká válnak, melyek, ha jól elkészített földbe kerülnek, a legszebb gyümölcsöket szokták növelni.

Érintettük más alkalommal, az indokkal együtt, hogy a növények átültetése legczélszerűbben gyümölcsaik megérlelése után vitetik véghez, minek nálunk július végével volna ideje. Mivel azonban akkor-

a hőség felette nagy, és mivel ez idő tájban ültetvényeinket elegendő vízzel tartani alig tudnók: elhalasztjuk az átültetést rendszerint augustusra. Megvalljuk azonban, hogy mi ezen augustusi ültetésnek barátjai nem vagyunk, noha ezt a legnagyobb külföldi tekintélyek egyenesen javasolják. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy ezen javaslatok hazánknál hidegebb tartományokból erednek, s hogy ottan igen is helyükön vannak: könnyen fel fog tűnni, hogy az minálunk, hevesebb éghajlatu magyaroknál, nem egészen helyeselhető; mert igaz ugyan, hogy minálunk is hűsülnek az éjszakák, de a nap melege még mit sem hagyott alább, s azért mi szamóczáinkat a legjobb sikerrel september hóban ültetjük, egész annak végéig, minthogy nálunk az ős hosszú és állandó szokott lenni. Sőt kora tavasszal is történhetnek igen sikerült ültetések, mit már több ízben tapasztaltam.

Legjobb kora tavasszal, vagy még a tél folytán a szánt ágyakat jól érett marhatrágyával meghordatni, azt jól aláásni, és tavasszal korai káposztaféle növények alá használni; azoknak letakarítása után, mi september hóig megtörténik, ujonnan fel-

ásatnak az ágyak, és most ültetnek be számóczával. Az egyes plánták $1\frac{1}{2}$ egész 2 lábnyi távolságra ültetnek egymástól: mi a válfaj nagyobb vagy kisebb terjedelmétől függ, s ez ültetés, mint mindennel, közellenesen történik meg (ins Verband). Ha eső nem segít, vízzel kell őket tartani, és pedig bőven, mert különben kiszülnek minálunk még szeptemberben is.

Télre meg kell az ágyakat elkorhadt forgács- vagy haraszt-porladékkal hordani, mi a reá következő tavasszal alákapáltatik, folytatván ezen eljárást évről évre. — Mondók már, hogy gyümölcsöző ágyakban minden két-két hétben a futványok elszedendők, a kapálás meg annyiszor ismétlendő, a hányszor a gaz mutatkozik. Jó a második kapálás után, melly a beálló virágzás előtt végzendő, az ültetvények földjét mohával beteríteni: mert ez alatt a föld jobban megtartja nedvességét, s a nehezülő gyümölcsök földdel vagy homokkal nem piszkolódnak el, mi leginkább nedves időjárással könnyen megtörténik, s a gyümölcsök szépségét és értékét nagyon megcsökkenti. Ha hosszas szárazság van, meg kell a számóczát öntözni, mi leginkább a gyü-

mölcsök fél fejlődteig el nem mltasztandó. Virágzaskor csak estefelé kell öntözni, mert különben az ujonnan kinyilott virágok himporát elmössuk.

Mivel az erdei szamócza válfajai, természetük szerint a változó árnyéket kedvelik, azokat — ha csak szerét tehetjük — olly ágyakra ültetjük, mellyek délután árnyékba kerülnek. A csattogó változványai már jobban eltürvén a napot, helyben nem annyira válogatók.

A szamócza a könnyü homokos földet inkább szereti, mint a nehéz agyagot: főkéllék pedig reá nézve, hogy természetének megfelelő tápanyagban szükségét ne szenvedjen. A felesleget azonban a trágyázásban nem türi: mert különben csak levélzetben fog bővelkedni, de gyümölcsözésben hátramarad.

Talán sokat is mondtunk a szamócza mivéléséről, vagy legalább többet, mint a mennyit több derék hazánkfia szükségesnek vél, miután nálunk még a szamóczanak nemesebb válfajai, ugyszólván ismeretlenek. De mivel egyrészt meggyőződésünk azt tartja, hogy a nemesebb szamócza-fajok egyenesen ismét a cultura eredményei lé-

vén, ennek fogytával ismét elsatnyulnak; más részt pedig, mivel a nemes szamócza termelést tapasztalásomból leginkább nagy városok közelében, mint szépen jövedelmezőt ismerem: el nem mulaszthatám annak miveléséről kissé terjedelmesebben értekezni. De szóljunk egyenesen számokkal; s így a dolog érthetőbbé válik.

Van 16 szamócza-ágyam, mindeniknek hossza 25 öl, szélessége 6 láb; egy, két és három évesek, s termésök ez idén 80 pftnál többet jövedelmezett. Az első gyümölcsökért, mik természetesen a legszebbek és legbecsesebbek: szemenként szívesen megadtak 1—2 pengő krajczárt; tehát szépek lehettek; mit azért hozok köztudomásra, hogy kitűnjék, miszerint a nemesebb angol szamóczák czélszerű mivelése, nemcsak élvezettel és gyönyörűséggel, hanem pénzbeli haszonnal is jár.

De mit miveljünk tehát az angol szamóczákból, annyi figyelmeztetés és dicséret után?

Erre, mi legalább, nem vagyunk képesek tüzetesen felelni: mert tapasztalásainkon túl menni nem akarunk; ez pedig idáig még csak felette szűk határok közé

szorul , miután csak azon 4 év alatt foglal-
kozunk terjedtebb szamócza-miveléssel, mi-
óta a haszonkertészetet kizárólag tűztük ki
foglalkozásunkul. Mivelünk eddig mintegy
30 változványt, de még csak kevésre nézve
tettünk kimerítő tapasztalásokat, mellye-
ket im a következőkben sorolunk fel.

1) M a m m u t h - szamócza. Levele
nagy, 2 hüv. hosszú, 1 hüv. széles, világo-
sabb zöld, mint közösesen a szamóczáé;
lapja vékony, csutkája (Blattstiele) 7—8
hüv. hosszú, aránylag vékony, világos sár-
gás zöld, kevésbé szőrös, inkább lehajló,
mint fenálló. Hajtványai világos sárgás zöl-
dek. Virágja jókora, s korábban nyílik,
mint a többi előttem ismert válfajoké. Gyü-
mölcsé május utolsó hetében érik, világosve-
res, könnyen elváló a virágcsészétől. Nagy-
sága a dióét megközelíti, alakra inkább
gömbölyü, sőt majdnem szélesebb, mint
hosszabb. Világos sárgás magvai apró sej-
tecskében rejlenek. A gyümölcs úgy néz
ki, mint ha piros, fényes üvegből készült
volna. Egy közönséges csutkán több, 6—8
gyümölcs fejlődik egymás után, mellyek
közt az elsőbök a szebbek. Illatjok kedves,
de nem felette nagy, izök kellemetes, édes,

némi savanyúsággal vegyítve. Bőven terem, és mivel igen korán érik, legalább két héttel előbb, mint az erdei, mindenek felett helyet érdemel a kertben.

2) *Roseberry*. Az egész növény minden egyes részeiben hosszukás. Levele aránylag kicsiny $1\frac{1}{2}$ hüv. hosszú, és $\frac{3}{4}$ hüv. széles, haragos setét zöld, több ízben ragyásnak mutatkozik. Csutkája 8—9 hüv. hosszú, aránylag vékony, sárgás zöld, a napnak fordult oldalán vernyeges, valamint a hajtványok is; a levelek inkább a földfelé hajlanak. Gyümölcse elválik könnyen, hosszukás, a virágcsésze felé vékony, a közepe felé vastagodó, s innét ismét hegyes csucsban végződő. Szinre barna piros, mellyen a sárgás magvak, mint topáz szemcsék tündöklenek. Nagyságja hosszúságban hüvelyknyi, ellenben legnagyobb szélessége a jó hüvelknyit alig közelíti meg. Zamatja s illatja kitünő, és sajátos kedvességű, izében az édesség fölülmulja a savanyúságot. Érésre csak néhány nappal áll a mamuth után, de termékenységre nem mérkőzhetik vele.

3) *Reens Seedling*, A növény minden egyes részeiben az apróság jellemét

viseli. Levele setét zöld, s úgy mutatkozik, mintha illyszinü fénymázzal volna bevonva. Dimenziói a hosszúságban az egy hüvelyknyinél valamellyest nagyobbak, míg a szélességben azt csak közelítőleg érik el. A 4—5 hüv. hosszú levélsutkák aránylag vékonyak, zöldek, s szintugy a futványok is. A gyümölcs egészen gömbölyü, nagysága a közönséges jókora cseresznyéé; színre a legszebb haragos veres. Izre inkább savanyús, mint édes, a czukrot eltüri. Érés-idejére nézve hasonlóképen a koraiak közé tartozik, mert az erdei szamóczához e tekintetben hasonlítva, mintegy két héttel előbb érik, mint amaz. A kik Angliában voltak, ebben találják leginkább föl az angolhoni szamócza ízét, s azért kedvelik is. Termékenységre kifogyhatatlan, folyton terem, s valamint az első gyümölcsei korai érésök miatt az első szamóczák közé tartoznak, úgy találni rajta még akkor is érett gyümölcsöt, midőn a többi szamóczáknak már hirök sincs.

4) **A n a n á s z - s z a m ó c z a.** Ezen válfaj minden egyes részeire nézve, maga nemében a rendkívüli nagyság méreteit mutatja fel. Setétzöld, vastag szövetü, és szamóczában feltünő nagyságu levelü, levelei

majdnem egyenesen felálló, s a szokottnál vastagabb szárazon merednek. A levél szára vagyis kocsánya, a virág csutkája, valamint a futványok is sárgás-zöldek és szőrösek. A csattogók sorába tartozván, későbbben érik, a napos helyet is meglehetősen eltüri, leginkább ha vízben szükségét nem szenved, s jó erőben levő földön tenyész. A csattogók módjára egy-egy virágcsupkán fürt gyanánt 8—10 virágot fejt ki, mikből kedvőzően ápolva ugyanannyi gyümölcsöt is érlel; ellenkező esetben azonban alig felét; elaszásnak engedvén át a későbbieket. Első gyümölcsei mindig a szebbek, érett korukban is csak halavány rózsaszínűek, míg a felületén némi rendszerességgel elszórt magvak, setétebb pirosban fénylenek. A virágcsésze körül foglalja a gyümölcsöt, és ez elválasztatván tőle, mi némi erőszak nélkül alig történhető, — a csattogó módjára husának egy darabját mindig rajta hagyja. A gyümölcsnek alakja változékony, rendszerint ugyan hasasabb és tompább kúpformát mutat, de többnyire annál inkább monstreuse és rendetlen formákat ölt, minél szorgalmasabb művelésben részesül. Ezen monstreuse formáiban a

diónyi nagyságot sokszor annyira meghaladja, miszerint a csókra termett szép szájról mindazon hölgyeknek le kellene mondanok, kik azt egyszerre bevenni birnák. Kellemes ízű, édes, fehéres, de nem olly olvadékony, mint az erdei szamócza-félék. Illatja nem ugyanegy az ananászéval, de sajátos, és nem kevésbé kellemes. Rendkívüli nagyságánál fogva, daczára erős virágsupkáinak, lóggatja gyümölcsseit, és ha azt akarod, hogy efféle szamóczáid meg ne rothadjanak, vagy el ne földesedjenek, karózd fel azokat, vagy teregess gyümölcsérés előtt szamócza-ágyaidra harasztot vagy mohát, vagy akár lapos köveket is, ha mód- és idődből kitelik. — A karózás az érlelést is elősegíti, s város közelében, leginkább amugy is korábban érő fajoknál, nem hálátlan munka.

5) **S k a r l á t - s z a m ó c z a.** (Pest körül közönségesen Riesen Erdbeere). Becses válfaj, ismét a csattogók sorozatából. Plántája külsejére, a jellemző meredtséget kivéve, sokat hasonlít az ananász-szamóczához, mert ez is minden egyes részeiben nagy, de színük mindjárt első tekintetre különbözik egymástól, mivel virágsupkái, le-

vélkocsányai, és futványai a változvány nevéét és színét, azaz a piros színt mutatják. A gyümölcs nagygyá ugyan, de akkorára soha sem nő, mint az ananász-szamócza, színe azonban megveri ezt, mert gyönyörű piros. Formára szintén megtartja a kúpalakot, s ha eltávozik, taraj-formát ölt, azaz hosszúsága mérvében összelapultnak tünik fel. Izre kedves, de kevésbé mint az előbbeni, termékenységre sem mérkőzhetik vele. Érés időre nézve a későbbiek közé tartozik.

6) Niczky csattogója. Veszprém vármegye mezőföldjének azon csúcsán, melly Tolna és Fehér között lenyúlik, fekszik gróf Niczky Kristóf urnak haraszt-bogárdi pusztája, hol az urasági kertben több évek előtt a csattogó szamóczák ezen királyát először leltem. Szemem láttára szedték ott több ízben valami 20 □ ölnyi térről, majdnem mérő számra az epret, mert termékenysége szinte csudálatos; nem merem ugyan eredeti magyar válfajnak kijelenteni, de csekély eddigi tapasztalásom folytán csak annyit mondhatok, hogy ez idáig hozzája egészen hasonlót nem ismerem, sem izének felségességére, sem kiváltképen termékenységére nézve. A plánta

jelleme aránytalanul feltünő hosszóságban tünteti ki magát: így hosszúak levél-kocsányai, miknél még hosszabbak virágcsupkái annyira, hogy felkötvén mindkettejét, bokréta gyanánt emelkednek számtalan gyümölcsseikkel a levélzet fölé. Feltünik a plánta megnevezett egyes részei hosszúsága irányában, ugyanezen részek vékonysága, mellynél fogva azok, ha nem támogattnak, a föld felé hajolnak. A futványok is ugyanezen arányban hosszúak és vékonyak, de annyira erősek, hogy kötözésre sokkal jobban alkalmazhatók, mintsem más szamócza fajtának futványai. Ezen megnevezett részeknek mindnyája violaszin vörös, mi különösen jellemzi e fajtát. Az aránylag ismét hosszukás vékony, és ranczos levélzet sárgászöld, s valamint a plánta, minden egyes hamvas szőrrel bővelkedő. — A gyümölcs formája ismét hasas, és tőp csúcsa kúpalakú, mellyen mindazáltal több, az eredeti formát elferdítő szögletek mutatkoznak. Nagysága a kisebb diónyt közelíti meg, az első gyümölcsnél, a többi kisebb. Jól érett korában a napnak fordult oldala e szamócának violaszin piros, az árnyékolt pedig rózsaszinből sárgáig halvá-

nyul, s e kitünő csinosságu színvegyületet a narancssárga magvak csillámlása emeli. Izre, zamatra, illatra, husz ember közül legalább is tizen ezen számóczát a legkedvesebbnek fogják dicsérni. A virágcsésze körül foglálja jól erősen a gyümölcsöt, és letépve róla, nehezen válik el tőle, s ritkán nyom nélkül. Husának nagyobb, de nem kellemetlen consistentiája is egyik előnyét képezi ezen becses gyümölcsnek, mert elérett korában sem le nem hull, sem szokott időjárás mellett el nem rothad, hanem aszík és barnul, mire ize a fügééhez lesz hasonló. Ha elegendő vízzel tartjuk, minden erősebb 2—3 éves bokor, legalább is 50—60 gyümölcsessel jutalmazza meg fáradságunkat. Csutkáinak vékonysága, tehát erőtlenségénél fogva, lehuzza azokat a bő termés sulya egész a földig: miért is szükséges, hogy azokat vagy karózzuk, vagy legalább saját futványaival felkössük.

Több izben szóba hozván a számócza öntözését, megjegyzés nélkül nem hagyhatom, hogy azt mindig estefelé kell véghez vinni, nehogy virágzáskor a himport, hatása előtt, elmoszuk; gyümölcséréskor pedig, nehogy előbb történjék, mint még az érett-

jét le nem szedtük, mert különben könnyen rothadásnak indul.

A málnáról.

A málna változó árnyéklatu erdeinkben vadon is fordul elő, miből kitetszik, hogy diszlésére jó erőben álló, elkorhadtt haraszt által termékenyített, s higabb földet kíván, melly a nap szárasztó hatásának folytonosan kitéve ne legyen. Csak a természet-szabta ezen követelések kielégítése mellett jutalmazza meg e növény művelője fáradságát, különben szük és silány természeténél fogva, még azon helyet sem érdemli meg, mit fukarságunk, vagy természeti szükségének figyelembe nem vétele, neki kertünkben kimért.

A közönséges málna (*Rubus idaeus* Linné.) nevénél fogva is azt mutatja, hogy Ázsiának éjszaknyugoti tartományaiból vette hozzánk utját, s ez vala eredetileg az ősfaj, melyből a kertészet, különböző föld és éghajlat segítségével mellett, a mostanában ismert válfajokat kimesterkélte.

Tenyészeti sajátságainál fogva a málna, némikép a vad rózsabokorhoz egyrészt, másrészt pedig a szamóczához hasonlit-

ván, futványait a föld alatt bocsátja szét akképen, miszerint azok az anyatótól körülbelöl egy lábnyira a földből felfakadván, annak elszaporodását roppant módon esz közlik, annyira, hogy rövid évek lefolyta alatt málna-erdőt lelünk ott, hol azelőtt csak egy-két palántája vala. Ezen futványok tavasz kezdetétől fogva egész a nyár közepéig folyton fejlődén, álló helyük soványabb vagy gazdagabb volta mérvében, 3—6 lábnyi magasságra nőnek fel, s ezen képződnek a reá következő évben a gyümölcsök; melly rendeltetésüknek eleget tevéen, száradásnak indulnak, ismét fiatalabb, s utánok növelt testvéreikre hagyván a következő év termésének előhozzatalát.

Növény, melly olly roppant módon elszaporodik, mint a málna, rövid időn ki is meritené a föld erejét, ha korlátlan szaporóságának gátot nem vetnénk: s azért meg is kívántatik, ha a gyümölcsök szépségét megóvni akarjuk, hogy ugy, valamint a szamóczánál bántunk, málnáinknál is a felesleg futványokat irtsuk. Egy anyató körül 2—3 futványt hagyni untig elég, s ezen rendet megtartván, a gyümölcsök mennyi-

ségében sem veszünk semmit, miután egy erős és tökéletes vessző számos mellékágaiban mennyiségre is alig kevesebbet, de minőségre páratlanul szebb gyümölcsöt hoz, mintha a hitvány hajtásoknak számtalanságát megkiméltük volna. Ezen futvány-hajtásokon kívül, mikre ugy látszik, mintha a természet a faj szaporítását bizta volna, — fejlődnek a termő vessző aljában, tehát földalatti tövéből, még más hajtások is, mikre az anyató egyéniségének elévülése, tehát föntartása bizva lenni látszik. E szerint tehát málna-ültetvényeinknek szánt tér határain tul, a szétáradó futványokat eladhatjuk, vagy málnaültetvényeink szaporítására fordíthatjuk: az anyatóból pedig egyenesen felnyuló hajtásokból, fentarthatjuk ültetvényeinknek állandóságát a nekik eredetileg szánt téren.

Ámde ezen czélt csak akkor érendhetjük el, ha folytonosan gondot fordítunk arra, hogy málnáink állóhelye jó erőben tartassék. Fris marhatrágyának sem ellensége a málna, de ha jó elkorhadt vegyüléktrágyára öszönként szert tehet állóhelyén, s ha ezen már földdé vált trágya-keverék, egyforma mennyiségü kifőzött szőlőtör-

köly-, marhatrágya- és apró forgács- vagy fűrészporból készült, s ez alakban ősönkint a málna tövébe elásatik: csak akkor látni ám igazán csudát a málna termékenységére s gyümölcse nagyságára nézve.

A természet akármiféle tárgya, ha a maga nemében a tökélynek némi fokát elér, e tökélynél fogva már szépség gyanánt szolgálhat, melly annál érdekesebbé válik, ha szemünk kecsegtetése mellett még hasznot is hajt. S ennek folytán nem ajánlhatunk egyebet kertkedvelőinknek, ide értvén kertésznőinket is, mint hogy a málnának főtt, s télre szolgáló készítményei az ő osztályukba tartoznak, mint hogy a kert valamelly változó árnyéku, leginkább délutáni-árnyékban részesülő téren, a mi modorukban Fastolf, Chili, vagy akár közönséges málna-ültetvényvel lássák el magukat. Ezen olcsó módon megszerezhető, de mégis élvezet- és haszonra nézve bőven kamatozó ajándékhoz juthatnak pedig, ha a tér s földjavításra nézve a fent elmodottakhoz tartván magukat, legalább is 4 lábnyi távolságra ültetik málnaplántáikat. Első v. talán második esztendőben elégséges lesz egy közönséges szőlőkaró, hogy ahhoz a termővesszőket felkössék:

de a harmadik évtől fogva szükséges leszen már ugyanannyi 6—7 lábnyi hosszú pózna, a hányszor termő vesszőt hagyunk egy anyatövön. Ezen póznák pyramis alakra vétetnek, s hozzájuk kötöztvén a meghagyott 3—4 termő vesszőt, olly pyramist nyerünk, melly — levelei alsó és ezüst, továbbá felső és sötétzöld színével s számtalan gyümölcssei pirosságával, szemnek színes, száznak izes, s orrnak kedves levén, a kertnek legszebb s egyuttal leghasznosabb diszitményei közé sorozható.

Rendes földjavítás és hajtványaik szorgalmas irtása mellett, meghagyhatjuk a málnát számos évekig a nekik kiszabott helyen: de nem úgy, ha ültetvényünket kellő mivélési szorgalomban nem részesítjük; ez esetben át kell a málnát minden negyedik évben ültetni, mert ez is hasonlókép a boggyárok általános törvényét tartván meg, csak addig gyümölcsöz bőven, csak addig vallja meg változványa előnyeit, miglen a szorgalmas culturában, mellynek különben is szüleménye, részesül.

Az őszi idő legalkalmasabb az átültetésre; lehet azonban tavasszal is sikeresen málnát ültetni, ha őszzsel elkéstünk volna vele.

Szokás a termővesszőt, mellynek aljában ültetéskor a jövő év hajtásainak csirjai mutatkoznak, egy lábnyi hosszúságig meghagyni; ez rossz szokás, mert szokott ugyan az első évben is e vessző-maradékon némelly mellékajtás fejlődni, sőt gyümölcsözni is: de köszönet nincs benne, mert az egynehány silány gyümölcs helyre nem pótolja az erővesztéséget, melly az ujonnan fejlődő termővesszők silányságában mutatkozik. Czélszerűbb ennél fogva a termővesszőt ültetéskor töben elvágni, azaz: az új hajtások csirjai felett 1—2 hüvelknyire, és az ültetett bokor helyét karóval megjelölni, mihez azonnal a fejlődő hajtásokat kötni lehessen.

Vidéken, hol fában bővelkedünk, haszonnal lehet a málnát lugos gyanánt, lécezet mellett is mivelni, melly fáradságot, a föld elégséges tápláléka mellett, gyümölcssei bőségében és szépségében megjutalmazni szokott.

Őszkor, midőn bogyarainkat elültetni szoktuk, Magyarországon több ízben hosszabb szárazság szokott uralkodni. Terjedt ültetéseket pedig nem lehet mindig, vagy legalább csak nagyobb erő pazarlással ele-

gendő vizzel tartani. Ezen körülmény következtében többször elvesztünk leginkább szamócza és málnában példányokat olly változványokból, mik becsük és ritkaságuknál fogva sok pénzünkbe kerültek.

Az idén is rendkívüli hosszas szárazság uralkodván, elültettük messze vidékről hozatott új málna- és szamócza-változatainkat cserépbe, minthogy ezen kezelés mellett őket kevés fáradsággal és erővel részint árnyékolni, részint elegendő vizzel ellátni lehet: s ajánljuk ezen egyszerű eljárást a kertkedvelő közönségnek. Későbbben, mikor már a cserépben jó gyökeret vertek, ki lehet őket majd földestől a szabadba ültetni, ha az utoljára ki nem maradható őszi esők a földet jól átjárták.

A növény küllemére (habitus) nem igen különböznek egymástól a málna egyes változványai, de igen is különböznek gyümölcsök színére, nagyságára és formájára, nemkülönben az egyes szemcsék alakjára nézve, mikből az egész málnabogyó alakul. A jelek közül, mik által az egyes válfajok egymástól különböznek, leginkább a gyümölcs színe szökik szembe, s e tekintetben ismerünk veres, fehér, sárga és fekete vál-

fajokat, a mennyire az utolsó színre nézve az újabbak, a hamvas-szedret (die Brombeere) is ide számítják.

Miután pedig hol az egész bogyó, hol az egyes szemcsék formára, nagyságra, érésidőre és izre is egymástól különböznek: felhasználja a nyereszkedés utáni vágy ezen részint valódi, részint csekélyebb értékű jellemeket, a málna-válfajok tetemes számu elnevezésére.

Mi hozattunk, most három éve Frauendorfból, — bár hozattunk volna előbb, midőn még a derék öreg Fürst János, e méltán híres intézet élén működött — 17 fajta málnát; kétizben láttuk már termésüket, de akár gór-csővel sem lehet azok közt többet, mint három fajtát megkülönböztetni, mellyeknek csak rövid leírására fogok szoritkozni, mig bővebb tapasztalásokat tenni alkalmam nyiland, mikkel a magyar közönségnek akkor fogok szolgálni, ha Belgium és Angolhonból újabban szerzett gyűjteményeim, gyümölcsükkel megörvendztetni fognak.

1. Közönséges piros málna, mellyet általán véve mindnyájan ismerünk, annál is inkább, minthogy vadon is előfor-

dul erdeinkben. Gyümölcse a nemesebb változványokéhoz hasonlítva, kicsiny, világosabb-vere, izre és szagra azonban sajátos kellemetességü. A gyümölcs egyes szemcséi egyegy lapos magvat rejtenek, mellyekből a cultura hozzájárultával a málna valamennyi, vagy legalább legtöbb változványa keletkezett. E gyümölcs haszonvetősége — leginkább befőzött állapotában — közösen el van ismerve a konyha körül ugy, valamint a gyógyszerertárban is; azért óhajtanók, hogy annak czélszerű mivélése is általános elterjedésben részesülne, miután elvégre kevésbé kényes levén, mint a nemesebb válfajok, a kert akármi félreeső sarkában is diszteni szokott, csak sovány földje ne legyen és reggeltől estig a nap azt ne pörkölje. Árnyoldala abban áll, hogy könnyen megférgesedik.

2. **Chili málna.** A legtermékenyebb azon fajok közt, miket ismerek. Gyümölcse ezen kívül nagyobb, sötétebb színü és valamellyest korábban érő, mint a közönséges málna. Izre édesebb ennél, s azért a konyhában gazdaságosabb is annak használata. Mindezen előnyöknél azonban többet ér még az, hogy kukacz nem esik bele.

3. **Fastolf.** Ez, a málna minden jó tulajdonainak, superlativ mértékbeni képviselője, termékenységre azonban nem mérkőzhetik eddigi tapasztalásaink szerint, a Chili málnával, a nélkül azonban, hogy terméketlenségről vádolni lehetne. Nevezetes nagyságu gyümölcse édességre az első, így hasonlókép gyengédségre is, úgy annyira, hogy igazán a szájban szétolvad. Nem olly szapora mint a többi, legalább javított pesti homokunkban egy-egy anyató alig szaporit többet egy nyáron által, mint 2—3 hajtványt, holott a többi tizszer annyit is növel. Hiában! A Fastolf a málnák oroszlánya, mert az állatok királya sem nemz egyszerre sokat, sőt a mint mondják sohasem többet egynél.

4. **Máltai vagy fehér málna.** Különös, de sem szebb, sem jobb a közönségesnél; azonban egy málnával megtelt kosárkának feldisztatására sokat ér.

Őszi idő és annak teendői a gyümölcs-kertben.

Nyár után az ősz: s a természet márig halni készül. Levél hull levél után,

s miglen a hold meg egyszer ránk ujúl, kedvelt fáinknak csak pusztá vázai fogják népesíteni árva kertjeinket.

Ámde a nagy természet midőn halni készül, nem ölti magára a gyász színét, mint a halálra készültében kétségbe esett gyáva ember: hanem épen olly magasztos elhunytában is, mint vala kezdetében; lombozatában egyszerüen beváltja az avultnak indult remény, tehát a sejtelem zöldjét, a szeretet, tehát a valóság piros színéért, mellynek fényébe rejtve a gyümölcs aranyát: emlék és nefelejts gyanánt áldását hagyja maga után kedveseinek, rövid, de hasznos nyári voltának zálogául.

És mi, kiknek szemei előtt a természetnek e magasztos és tanulságos képe évenként elvonul, mi nem fognók fel annak értelmét? Mi nem tudnók a kép köriratát megmagyarázni, melly lángbetükkal emigy szól: Ember kövesd anyád, a természet példáját, és sirba ne szállj, hasznos léted emlékének magad utáni hagyomása nélkül!

Azonban, valamint ezerféle az ut, mellyen az ember jelene szerencsáját lelánczolja, ép annyira különböző azon ös-

vény is, mellyen volt létének emlékét biztosítja.

Voltak minden időben miköztünk magyarok közt is, kik a természet fennebbi példáját és szózatát, korszakuk nézetei mérvében nemcsak felfogták, hanem végre is hajtották. Így épített Isten dicsőségére, de egyszersmind saját nevének emlékére a hajdankor fényes templomokat. Így biztosították terjedt birtokok szerzésében apáink dicső emlékek fenmaradását, hagyományul egyszersmind átengedvén a jelenkor élő fiainak, a dicsőség és emlék-szerzés egy más nemét, melly szerint ezek a terjedt birtokokat a polgárisodás megszorított szükségéhez képest, hasznosabbakká és szebbekké műveljék; s ez értelemben szól nekünk ma az őszülő természet képének, lángbetűjü körirata.

Az okszerű és tudományos kiképzettség alapoló gazdaszat egyengeti tehát a mai magyar előtt azon utat, mellyen dicső emlékét megalapithatja, nefelejtseit egy hálás utókor előtt biztosithatja; hazája dicsét és fontosságát a magával együtt öregbitheti. Azon agyvelő szerencsés szervezete felett pedig, egyenesen pálczát tö-

rünk, melly a jelenkornak imez intéseit és értelmezését felfogni vonakodnék.

A gazdaszatnak azonban van egy ága s mint szeretjük vitatni, egy még annál is nagyobb nemességre jutott, vagy legalább törekvő rokona, mellynek ügyét a kertészet írója védi s képviseli.

A kertészet hasonlókép azon utak egyikének tekinti magát, mellyen a mai magyar, hálás utódai előtt birtokának szépitésében és hasznossága gyarapításában, magának biztos emléket, s a pietás nimbusától körül övedzett nefelejtset vivhat ki; mivel pedig a kertészet eljárásainak legfontosabbjai, kiváltkép a beálló ősszel teljesítendők: helyén leend mostan ezen eljárásokat venni tárgyalás alá; azért szólnunk legelőször is

A fa-ültetésről.

A növényvilág egyik jellemző tulajdonai közé — melly annak az állaténál alantabb szervezeti tökélyét igazolja — tartozik az is, hogy léte a földhöz van kötve. Ha azonban az évelő növények ezen tulajdonának állandósága, időnkénti kivételeknek alá nem volna vetve, azaz: ha a növénye-

ket koronkint, habár rövidebb időre, a földből kár nélkül ki nem vehetők, hasznavehetőségében megcsorbulna az ember örökségi jussa, mellyre ő, mint a természet édes és kedvelt fia, méltán számot tart; s a természet, hogy az ember céljait és öröksége hasznavehetőségét gyarapítsa, megenedte az évelő növényeknek, de leginkább a fáknak, azon koronkénti kivételt, mellynél fogva létök télen által kevésbé van a földhöz kötve.

A szervezett élet egyik fő jelenségei és szükségei közé tartozik: a melegnek kifejtése; de e szervezeti tökély- és eredményre nézve is, sokkal alantabb áll a növény az állatnál: s ezért szorul a növényvilág a reá kívülről ható melegre olly mértékben, hogy annak jelenlétével a fris élet jeleit, távoztával pedig a kész halál alakát öti fel. A mi nem él, tehát nem fogyaszt, annak táplálkozásra, s ennek egyes szerveire sincs szüksége; azért hullatja is az őszi derek beálltával a fa lombozatát, mint — ugyanannyi, a téli álom, vagy az ideiglenes halál idejére szükségtelenekké vált gyomrocskáit és tüdőcskéit; ezért kell a leveleknek lehullását, mint a megszűnt

lélekzés és részint táplálkozásnak biztosítékát bevárni, csalhatlan jelül a szerencsésen véghezviendő átültetésnek. Fát tehát ültetni nem kell, míg az leveleit el nem hullatta.

Ősszel vagy tavasszal ültessük-e a gyümölcsfákat?

Ez olly kérdés, mellynek eldöntése némi nehézséggel jár, mert mind a két időszakra nézve vannak jó és roszul sikerült példák ellöttünk, miért is szükséges leendő a kérdéses tárgyat közelebről vizsgálat alá venni. — Igaz, hogy a gyümölcsfát a téli álmom tökéletes beálltával, tehát a levelek lehulltával, ősztől tavaszig átültetni lehet, csak a földhöz férhessünk; de igaz az is, hogy gyümölcsfáink közt némelylek gyengébb és déliesb természetüknél fogva, eredeti állóhelyükön is, télen által szenvedni szoktak. Ki nem tette volna még azon kelemetlen tapasztalást, hogy p. o. őszi-barczkfái, szőlő-vesszei s más efféle gyengébb természetü fanövényei, olmos eső, vagy keményebb 20—22 foknyi hideg által, vagy leginkább akkor nem szenvedtek volna, midőn télen sokszor lágy időre hir-

telen 15—16 foknyi hideg állt be. Há pedig ezen gyengébb természetű növények már szokott állóhelyükön is érintett, és természetükkel meg nem férő körülmények alatt kárt szenvednek: hogy ne szenvednének annál inkább, ha szokott helyekből felvételre, s gyökerükben megcsonkítva, a tél zordonságának kitétetnek?

Van azonban mindenben mód, mellyhez tartván magát az ember, óvatossággal és czélszerű bánás mellett, az efféle károkat kikerülheti.

Mondók, hogy a fa a tél beálltával egyik táp- és lélekzésre alkotott szervét leveleiben elhullatja, de tudjuk egyszersmind azt is, hogy a fa gyökereiben tápláló szerveinek egyuttal egy egész rendszerét bírja: mivel pedig ezek a földtakaró alatt a hideg behatásának kevésbé kitétetvék, fenmarad azoknak működése folytonosan, leginkább, ha gyakran télen által, hosszú ősszel és kora tavasszal, az időjárás melegebbre változik, habár csekélyebb mértékben is. Meggyőződhetünk a gyökerek ezen folytonos működéséről, ha az ősszel elültetett fát hónapok után, de még tavasz előtt, ismét felvesszük; vagy akár, ha az ősszel

csak ideiglenesen beásott fáink gyökereit, pár hónap mulva figyelmes szemmel vizsgáljuk; mert legtöbb esetben azt fogjuk észre venni, hogy ezen idő alatt a tél daczára is, a régi gyökerekből új meg új erek nyultak ki, tehát friss és gyenge gyökerek fejlődtek.

Kitetszik ebből, hogy a fában a lapangó élet, télen által is kifejtendő jelenségeire folytonosan kész, felhasználván az életgerjesztő, habár csak koronként jelentkező melegnek behatását.

Tudunk erre egy nevezetes példát.

A tél 1852-ről 53-a igen lágy volt; az azt megelőző ősszel kaptam cseresznye-ribizskéből egy csomócska ágat, melyet a kertnek valamely árnyékos helyén azon szándékkal ástam le, hogy azt a tavasszal ójtó-gallynak felhasználván, a ribiszke e becses fájtáját minél jobban elszaporítsam. De ime midőn e célra szánt gallyaimat mint egy mártius első harmadában felveszem, megvoltak azok tökéletesen gyökeresedve; mi egyszersmind röviden és ad captum megmagyarázza, vajjon ősszel vagy tavasszal kelljen-e a dugványokat a földnek átengedni?

Mivel tehát ezek után kétséget sem szenved, hogy a tengélet a föld alatt a melegnek, habár csak koronkénti és mérsékelt behatását is, az adandó életjelenségek kifejlesztésére, tehát új gyökszálak készítésére felhasználja; — mivel az őszi ültetésnél a fa ágyába (mert azt képzeljük, hogy bő ágyat, azaz aránylag elegendő térségű lyukat készítettünk neki) a téli nedvesség fenéig és bőven bele szivároghat; mivel ősszel a novemberi ködöktől átmedvesedett, de ellenben tavaszkor a bőjti szelek által kiaszott és elpörkölt gyökereket ültetünk; — s mivel elvégre hatalmunkban áll, hogy a gyengébb természetű őszi-barczk-, szőlővesszők- s efféléket vagy földdel feltölthetjük, szalmával beköthetjük, vagy akár haraszt-, pozdorja-, szalmás trágyával — tavasszal ismét eltávolítandóval — a hideg nagyobb károsítása ellen megóvhatjuk: meggyőződésünk az őszi faültetést tartja ozélszerűbbnek, és ez áll a terjedmesebb ültetésekre nézve kivétel nélkül. A ki azonban közel eső házi kertjében csekélyebb számú kedvelt fácskáit édesanyai dajkálással tarthatja, s elegendőképp dajkálni bírja: ültethet tavasszal is.

Hiszen József császár a bécsi „Augarten“ nevű nyilvános kertet s Péter czár a pétervári sétányt kemény tél közepén ültette ki, 8—10 ökrös szekereken vontattatván oda a deréknyi vastag fákat, kubik ölnyi földágygyal a hely színére, s pedig a legjobb sikererrel. A ki császári erővel bír, kövesse példáikat, mert neki határt az idő nem szab.

A sikeres faültetés szabályai.

A gyümölcsfák különböző nemei, az állóhelynek is különböző tulajdonságait veszik igénybe.

Mivel pedig többféle irányban szétágazó és természet-szabta szükségek forognak szóban, minden hosszas és célra nem vezető szabályok elkerülésével, czélszerűbbnek találjuk, inkább azonnal részletességekbe bocsátkozni. Lássuk azért egyenként a különmemű gyümölcsfákat, valljon miféle tulajdonságu állóhelyet kívánnak azok, s ne okoskodjunk ezen practicus tárgyra nézve szépen, vagy talán felette tudományosan hangzó, de ingatag elméleti flosculusok nyomán, hanem lépünk ki a természetbe, és tanulmányozzuk s kérdezzük meg

azt, vajjon hova ülteti el különmemü gyümölcsfáit? Mert valamint a festész, a szobrász, vagy akármi nevü más művész, a művészet igényeinek csak akkor felel meg igazán, ha a természet képleteit hiven felfogni, és technical ügyességgel ugyancsak természetihiven lemásolni képes: ugy a kertész is csak akkor fog eljárásaiban boldogulni, ha a természet törvényeibe avatott, s a természet utmutatásait hiven követi. Nézzük tehát, vajjon hol találja a természetben álló helyét

Az almafa.

Ha a mérsékelt éghajlatu tartományokat, mint az almafa természetes hazáját — szemügyre vesszük: lehetetlen észre nem vennünk, hogy az almafa már ott honosnak nem érzi magát, hol a hőség 28—30 foknyira hág, s az esőzések annak arányában gyérülnek. Az almafajoknak javát nem délről, hanem éjszokról, vagy olly tartományok- és vidékekről kapjuk, mellyek tenger feletti emelkedettségük s földvegyületek hűvösebb voltánál, a szelek járása-, vagy nagyobb vizek közelléténél fogva, déliesb fekvésük daczára is, hűvösebb légmérsékletben részesül-

nek. Az almafának ágai az egyenes szög-
höz (dem rechten Winkel) közelítő ará-
nyokban állnak el a törzstől, minek követ-
keztében az almafa ritkán ölti magára a
kúp, hanem a terebélyesség alakját. Miu-
tán pedig a tapasztalás azt mutatja, hogy
a növények gyökerei rendesen ugyanazon
arányokat követik földalatti szétágazásuk-
ban, mik szerint az ágak a levegőben szét-
terjednek, világos : hogy az almafa gyöke-
rei számára nem annyira mély, mint inkább
szélesre terjedő ágyat kíván.

A vadalmafa — és pedig ezt tartasuk
folyton szem előtt, mert a hol ez diszlik,
ott bujálkodik a szelid is — a vadalmafa
tehát inkább a hűvösebb természetű agya-
gos talajt kedveli, s annak mérsékeltebb
vegyületű mész- s homok vegyületeit, itt
növeli százados egyéniségeit; tulnyomó
homokvegyületben, vagy tiszta homokban
vendég, mellyet hosszabb évtizedekre csak
a szakértő kertész mestersége tarthat meg
épségben s életben.

Az almafát tökélyének főfokán a fo-
lyók mentében, szigeteken, völgyekben,
paraszt udvarokban vagy házi kertekben
leljük, hol a föld televényben bővelkedik.

Ha az almafa idő előtt vénülni, vagy sinyleni látszik, tapasztalásból meritett gyógyszerül a nép annak tövébe egy kosárra való baromfi-trágyát, néhol pedig egy döglött kisebb házi állatot ás le, s a fa, hacsak törzsében vagy leginkább gyökereiben féreg által tetemesebben nem károsodott; e szerekre megujított virulásnak és életnek indul. Nemde ez azt jelenti, hogy az almafa egyfelől a szárazságnak épen nem barátja, másfelől pedig, hogy a bőséges tápkészletet egyenesen megkivánja, mellyet neki választása helyén a szigetek, folyók mente és völgyek mélyedése, a vízhozta tápkészletben; az erdőben a lomb és haraszt száz éves korhadása, vagy az ember ápolása alatt gazdájának gondossága nyujt.

Ha ezen állítás talán merésznek, s a közönségesen elfogadott véleménynyel ellentétben lenni látszik, (melly közvélemény a fák trágyázásától átalán véve irtózik) bátrak vagyunk a gondolkodó olvasó elfogulatlan ítéletét a természet utmutatásának figyelembe vételére felkérni, s a természet utmutatásának ezen elfogulatlan figyelembe vétele okvetlenül azt tanusítja: „hogy a légymagu gyümölcsfák, mellyek gyán-

tafolyásban szenvedni nem szoktak, a már földdé vált, tehát a szembetűnő erjedésen már keresztül ment keverék-trágyát nemcsak eltűrik, hanem mérsékeltlen használva tenyészetük tökéletességére és tartósságára, egyenesen meg is kívánják.“

Tekintsünk az urasági konyhakertekbe, hol a termesztett zöldség számára bőségesen és nyers állati trágyát használnak, látni fogjuk, hogy az almafáknak erősebb természetű válfajai, sőt még a körtékől is többen diszlenek, és tetemes öregséget elérve teremnek.

Hazánk éghajlata alatt az almafa rendszer, habár keményebb teleinket kiállja kár nélkül, kivévn, ha vizenyős helyen állana.

Hüvösebb fekvésű tartományokban a védett helyet kedveli, ellenben hevesebb földü és éghajlatu állóhelyen széljárta helyet kíván, egy részt, mivel a szél a felette nagy, és természetével meg nem férő hőséget mérsékli, más részt mivel a szél némikép a rovarokat féken tartja. Mert nincsen gyümölcsfa, mellyet a rovarok nagyobb mohósággal lepnének el, mint az almafákat.

Nemcsak az ember előtt kedves, szép-

sége miatt, az almának virágja, hanem a rovarok is felkeresik azt kiválólag. Levele is számtalan hernyónak kedvelt étke, s egy gyümölcsfánk sincsen, melly kérgével, sőt fájával annyi férget táplálna, mint az almafa; hogy pedig gyümölcsében mennyi kárt tesznek, felesleg leend megemliteni, mert kiki tudja, de leginkább a pesti lakos, miután itt a ritkaságok közé tartozik, hogy valaki a városban megszorult levegőjü házi kertjében, a férgek miatt almafát tarthatna, kivévn a Ferenczváros azon részét, melly hajdan a Dunának medrét képez. Mert az almafa, mig egyfelől a heves természetü és felette sovány pesti homokkal, vagy pedig jobbára trágyából álló hordott földdel megbarátkozni nem bir, másfelől a házak közt megszorult levegőben a szóban levő számtalan rovarok pusztításának annyira ki van téve, hogy évek mulnak el, miglen a kerttulajdonos egy érésre jutott ép almát szemügyre kaphat. Hiány pedig a termékenységben épen nincsen, mert látni majdnem évenként a derektól védett házközti kertekben, nyár elején számtalan gyümölcsöt, mit azonban a hálás fa nem gazdája, hanem kifogyhatatlan türelmü és

munkásságu apró ellenségeinek prédájává fejt ki.

Kitünik a mondottakból, hogy az almafa, közelebből megismert természeténél fogva, honunk heves tulajdonságu és homokos síkjain, csak elvétve találja fel kedvelt állóhelyét; és mindamellet tapasztaljuk a többek közt, hogy p. o. a kecskemét, pogácsa-alma megérdemlett hirben részesül; de miért? Épen mivel pogácsa-alma; mert ültettek bizonyosan a mai kecskemétiék szorgalmas elődei calvil- és rózsaalmaféléket is egykoron, mik azonban, a helyiségnek az almafa természetével kevésbé összeférő voltánál fogva, egész a hirmondóig kivesztek: miglen a kevésbé kényes természetü pogácsa-almafa, magát nemcsak fentartotta, hanem becsületesen diszlik, s számos jóízü gyümölcsseiben szép hirre is kapott. És ismét kérdezzük, miért? Azért, mert az almafának több mint 1000 válfajra elszaporodott változványai, sajátos természetük jellemére, és állóhelyüktől megkivánt szükségekre nézve, összevágának ugyan mindnyájan: de ugy, miszerint az egyik válfaj az állóhely- és földtől a nemének barátságosan megfelelő tulajdonokat

gyengébb, vagy ha jobban tetszik potenczirozott, vagy talán aristocraticus almaféle természeténél fogva, jobban megkívánja, mint a másik erősebb válfaj.

Igy él, sőt meg is hizik a kenyér és paprikás szalonnán az egészséges gyomru pór ember: míg az elkényeztetett urfi e koszt mellett halálig elbusulná magát.

Az elmélkedés a gazdászat és haszonkertészet terén csak annyiban hecses, a mennyiben practicus eredményekre és haszonra vezet. Fentebbi szavaink practicus haszna a következőkben pontosul össze:

Ott, hol az előttünk ismert hely és föld minősége, az almafa természet-szabta igényeinek tökéletesen meg nem felel: ne ültessük annak azon változványait, melyeknek diszlése és termékenysége egyedül a hely- és földminőség kiválólagos alkalmazatossága által feltételeztetik. Így tehát nevezetesen csak I-ső osztályu almának alkalmas vidéken ültessünk gerezdes (Calville) rózsa, és fontos (Rambour) almákat; II-dik osztályu vidéken királykákat (Reinette) és III-dik osztályu almának alkalmas vidéken, ugynevezett gazdasági almákat, a hová a lapos, csucsos és több efféle

változványok sorozhatók, s a mellyek közt legisleginkább azok érdemlik meg figyelmünket, miket az eddigi tapasztalás, mint eredetieket, vagy nálunk tökéletesen meghonosultakat kijelelt, mint p. o. a pogácsa-alma, Török-Bálint, sikulai, sóvári, fehér téli tafota-almát sat. Ezek egyfelől ugy látszik a férgek izének nem annyira kedvesek lévén, fekvés és földminőség tekintetéből kevésbé válogatók, élénk és tövér, sebes tenyészetüknél fogva fájok és héjokban a rongáló rovaroknak ugyszólván idői nem engednek, hogy azokat tönkre tehesék, gyümölcsaikben pedig másfelől annyi életrevalóságot képesek kifejteni, miért nekik a férgek által ejtett sebeket kiforrni jobbára sikerül. Életerejök ezen élénkségből magyarázható meg azon tapasztalati előnyük, miszerint gyümölcsük, noha sokszor féreg által bántva, sem (a legtöbb esetben) le nem hull, sem meg nem rothad, sem tartósságában nem vesz: holott a nemesebb, de gyengébb természetű válfajok, ép ezen bajoknak nagyobb kisebb mértékben alávetetvék.

De hát csak a belga, német, és ha sokat mondunk, csak a pozsonyi, sopronyi és

még néhány megyéinket lakó atyánkfiai számára találták volna fel az almának szebbnél szebb, és jobbnál jobb válfajait? s a magyarság lelke, mely hazánk tiszta-buza-termő kedvelt rónáit lakja, csak épen a pogácsa-alma ollykor fanyarkás levével hűthetné heves vérét? Nem barátim! e nemét az injuriának nem mérte ránk a különben — mindenjelei után igazán faeminini generis — Pomona asszonyság szeszélye, s csak tőlünk függ az I-ső rangu alma-fajokból a tapasztalás útján azokat kiismerni, mellyek épen teljesen bevégzett nemességük jeléül, még azon tökélyt is magukban foglalják, miszerint a nagyrészen almatenyésztésre kevésbé alkalmas alföldünkön is tenyészettük épsége, és termékenységük bősége által magukat kitüntessék. Ezen előzmények folytán helyén leend egyuttal egyenesen azon alma-változatokkal megismerkednünk, mellyek fájuk sajátosságos és engedékeny természeténél fogva, az almafának kevésbé alkalmas föld és helybeli körülmények közt is diszteni szoktak, s azért szóllandunk a következő füzetben: *azon almafajokról, mellyek hazánkban legnagyobb elterjedésre érdemesek.*

Szerző — a hazai kertészeti barátaihoz.

Mikor épen most 24 éve orvosi diplomám ujdonságának egész nyersében választásomra hagyatott, hogy Bécsben maradjak-e segédnek, valamellyik jó akaró, s hires tanítóm mellett, vagy elmenjek-e hazám egyik főbirtokosának jószágára csekély jövedelmű uradalmi orvosnak? s z a k a d á s i g k i n e v e t t e k ismerősim, midőn az utóbbi után nyultam. — Ők nevettek, — és én belőlem szerény állásu, de sorsával igen megelégedett ember vált.

Honunk egyik valóban kanaánszerű vidékére kerülvén, és merő földmiveléssel foglalkozó publicummal körülvetvén, mód nélkül kifejlődött bennem a földmivelésnek velem született hajlama, melly azonban bokros hivatalombeli foglalkozásim és egyéb körülményeim miatt egyedül csak a kertészkedésre szoritkozhatott. — Két urat szolgálni egyszerre, nem lehet. — Ez igazság döntő elismerésére jutottam mint egy 18 év mulván; és akkor vettem meg Pesten a terméketlenségéről híressé vált vén Rákosnak egy kis darabját, és szövetségbe léptem néhány barátommal azon szándékkal, hogy azok segítségével valami nagyobb szerű haszonkertészeti vállalatot életbeléptessék. — Odahagyni bármi szerény, de biztos állást, s öntudattal a talajnak ismert silány minősége mellett egy nagyobb szerű kertészeti vállalat élére állni, — legalább is furcsának tetszett, — s ismét kinevettek derekasan, kik figyelmükre méltatták a dolgot.

Nincs Magyarországon rossz föld s rosszabból a jobba bármi növény könnyen eltűri az átültetést: — ez eszmék szolgáltak vezércsillagul az új pályán.

A vállalat sikerült, és sok ezer számra növekszik vigan a csemeték minden ne-
me annak területén. Már most harmad éve
figuráltak a pesti terménykiállításon 24—
30 fontos káposzta- és a magok nemében
gyönyörű carfiol-fejek, s más konyhakert-
félék, sőt a gyümölcsnek különféle mint-
egy 100 válfajra rugó szép példányai, mik
mindannyian akkor még csak három évi
mivelés után, a méltatlanul rágalalmazott
vén Rákos homokjából kerültek ki; épen
most a napokban pedig vettem az erdélyi
gazdasági egyesület nagyon nyájas levelét,
mellyben tudomásomra esik, hogy fanövel-
dénk terményei a közelebbi múlt őszi ko-
lozsvári kiállításon ismét diszes elismerés-
ben részesültek.

A francziák egyik közmondása azt
tartja, hogy az étvágy az evés alatt jelenik
meg. Sok igazság van benne! —

Mikor most harmadik esztendeje tö-
rekvésim némi sikere által neki bátoritva
több jó barátom körében s jó kedvemben
egyszer azt találtam állítani: hogy addig
meg nem nyugszom míg ezen szép hazámat
egy általános nagyszerű kertté át nem ala-
kitom — kinevették ismét dereka-

s a n, és jól is tették, mert ez világos képtelenség, leginkább akkor, ha az ember alatta többet lát, és ért, mint azon feladatnak valósulását: hogy hazánkban is a csekély földbirtok okszerű mivélés alatt olly sok hasznót és gyönyörüséget hajtson, valamint azt Württemberg, Holland vagy Belgium vírányain a szorgalom és szakismeret titkai segítsége mellett teszi.

Mivel azonban én sem a sast, sem az oroszlánt zászlóm jelvényévé ki nem tűztem, hanem a hangyát, — és a korállférget, melly lassu de ernyedetlen működése utjan szigeteket, sőt világrészeket is alkotni képes: neki indultam állításom kivitelének, minden képtelensége daczára is. Azért léptettem életbe haszonkertészeti tanintézetemet, hogy bele ne vénüljek, vagy hogyha valamikor czélom felé tartó kocsim felfordulna, — az azért a magam kifordultával soha utjában meg ne akadjon. Hadd törje be a paradoxon fejét a kezeim alatt folyton növekedő friss szikláknak szilárdságán! — Azért tartok előadásokat a pesti képezde tanonczainak, hogy köztük minden falu számára a kertészetnek egy-egy apostolt felavassak. — Azért firkálok — ha az ásót

nem forgatom, — hogy hazám minden családjára keblében egy — ha szoknyás, ha nadrágos kertész-bojtárt megnyerjek. — Azért nyujtom alá- és fölfelé őszinte indulattal, és mindenki elé jobbjomat, ki az enyimhez hasonló érdekekben a kapát, a kertészkezt vagy a pennát forgatja : mivel benne nem vetély-, hanem munkatársamat tekintem és becsülöm. — Nyilatkozom pedig azért minden formalitás mellőztével hazám nagy közönsége előtt illyképen, mivel személyem és szakom ügye bennem egygyé forrt s egymástól el nem választható ; — s le elvégre rakom azért a most rendesen megindítandó kertészeti füzeteimben mind azt, a mihez e szakban értek, hogy a távollevőkre is, — ha nem is telegraph, de legalább vasuti gyorsasággal szintugy hathassak, valamint azokra, kiket egyenesen élő szóval, a közös célfelé utnak inditok.

De mindamellett nincs menekvés, és mégis csak rajtam száradjon az utóbbiak gúnykaczaja? — rajtam bizony minden irgalom nélkül! — De miután bármi, — a mi a szellem műve, az idő sulya alatt porba el nem merülhet; biztos még is az eredmény hazámra nézve; s azért nem tágitok;

sőt már most komolyan mondom ki ; „Magyarországnak ez uton kétségkívül gyönyörű kertté kell alakulnia!“ — ha bár csak néhány század mulván az ébredésre költött szellem, más végrehajtó formák alatt ülné is meg a diadalt!

A „Kertészeti Füzetek“ megjelennek e szerint évenként négyszer egy-egy 5 ives füzetben, s a cs. kir. posta útján keresztkötésben küldetnek szét minden további költség nélkül a t. cz. előfizetők házához.

Az előfizetés folyton elfogadtatik mind a négy füzetre hármentesen és a házhoz küldve 2 ft. 30 kr-jával pengő pénzben. Legegyszerűbben „Dr. Entz Ferencz, Pesten“ czim alatt.

Előfizetést elfogad ezenkívül minden cs. kir. postahivatal, vagy a „Gazdasági Lapok“ szerkesztősége (üllői ut, a gazdasági egyesület köztelkén); Geibel Ármin könyvkereskedése (Kristóftér), és végre személyesen a szerző, a pesti fanöveldében (kerepesi vámház közelében).

Azon t. előfizető urak, kik netalán a már tavál megjelent három füzetet is birni óhajtják, megtehetik ezekre is egyuttal a megrendelést, egy-egy füzetért 30 kr., vagy

mind a háromért 1 ft. 30 krt. pengő pénzben beküldvén, melly áron nekik a kész mű azonnal, keresztkötésben, ugyan postai uton bérmentve házukhoz fog küldetni.

Gyűjtő postahivatalok és ügybarátok, minden 10-dik előfizető után, egy tisztelet példányról rendelkezhetnek.
